HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 13, Issue: 5, October 2021

www.historystudies.net

TÜRK OCAKLARI İKİNCİ KURULTAYI'NIN CUMHURİYET DÖNEMİ MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞINA ETKİLERİ

*The Effects of The Second Congress Of Türk Ocakları On The Republic
Period Nationalism Approach*

Dr. Mustafa Salep

Sağlık Bakanlığı

mstfslp@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6560-7629

Makale Türü-Article Type : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-Received Date : 28.05.2021
Kabul Tarihi-Accepted Date : 12.09.2021
DOI Number : 10.9737/hist.2021.1050

Atıf – Citation:

Mustafa Salep, "Türk Ocakları İkinci Kurultayı'nın Cumhuriyet
Dönemi Milliyetçilik Anlayışına Etkileri", *History Studies*, 13/5,
Ekim 2021, s. 1605-1628.

TÜRK OCAKLARI İKİNCİ KURULTAYI'NIN CUMHURİYET DÖNEMİ MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞINA ETKİLERİ

The Effects Of The Second Congress Of Türk Ocakları On The Republic Period Nationalism Approach

Dr. Mustafa Salep

Öz

Türk milliyetçiliğinin gelişiminde İstanbul'da 1912 yılında kurulmuş ve sayısı her geçen yıl artmış olan Türk Ocakları'nın katkısı büyüktür. Osmanlı Devleti'nin son döneminde iktidarda olan İttihat ve Terakki tarafından desteklenmiş olan Türk Ocakları, vatanın işgaliyle başlatılan Milli Mücadele hareketinin yanında yer almıştır. Yeni Türk Devleti'nin kurulmasından ve özellikle Cumhuriyetin ilanından sonra hızla büyüyen Türk Ocakları, inkılaplar sürecinde hükümetin en önemli destekçisi olmuştur. Türk Ocakları Türklüğe dair ilmi, sosyal, kültürel, iktisadi gelişmeleri yakından takip etmiş, bütün ocaklardan temsilcilerin katılımı ile her yıl bir defa düzenlenen kurultayda faaliyetler değerlendirilmiş, sorunlar görüşülmüş, mevzuat çalışmaları yapılmış ve bir sonraki yılın programı belirlenmiştir. İlki 1924 yılı Nisan ayında düzenlenmiş olan Umumi Kongrenin/Kurultayın ikincisi ise 23 Nisan 1925'te toplanmıştır. Makalenin konusunu oluşturan Türk Ocakları İkinci Kurultayı'nda açılış oturumu, gerçekleştirilen ziyaretler, yapılan konuşmalar, alınan kararlar, değiştirilen Ocak Yasası Türk milliyetçiliğinin gelişimi bağlamında incelenmiştir. Çalışmada Kurultaya ait birincil kaynaklar yanında döneme ait tetkik eserler kullanılmıştır. Bu çalışma ile 1925 yılı koşullarında toplanan Türk Ocakları İkinci Kurultayı'nın Türklüğe ve Türk milliyetçiliğine katkısı değerlendirilmek istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Türk Ocakları, Kurultay, 1925 yılı, Latife Hanım.

Abstract

The contribution of the Türk Ocakları, which was established in Istanbul in 1912 and whose number has increased every year, has been great in the development of Turkish nationalism. Türk Ocakları, supported by the Committee of Union and Progress (İttihat ve Terakki), which was in power in the last period of the Ottoman Empire, sided with the National Struggle movement started with the occupation of the homeland. Türk Ocakları, which grew rapidly after the establishment of the new Turkish State and especially after the proclamation of the Republic, became the most important supporter of the government during the revolutions. Türk Ocakları closely followed the scientific, social, cultural and economic developments regarding Turkishness, the activities were evaluated, the problems were discussed, the legislation studies were carried out, and the next year's program was determined in the assembly, which is held once a year with the participation of representatives from all quarters. The second of the General Assembly/Congress, the first of which was held in April 1924, was held on April 23, 1925. In the opening session of the Türk Ocakları Second Assembly, which is studied in the article, several visits were made, as well as the speeches made, the decisions taken, and the examination of amended version of January Law in the context of the development of Turkish nationalism. In the study, besides the primary sources belonging to the Assembly, the research works belonging to the period were used. With this study, it was aimed to evaluate the contribution of the Türk Ocakları Second Assembly, which was convened under the conditions of 1925, to Turkishness and Turkish nationalism.

Keywords: Nationalism, Türk Ocakları, Assembly, 1925, Ms. Latife.

Giriş

Türk milliyetçiliğinin oluşum ve gelişim sürecinde Türk Ocakları'nın rolü son derece önemlidir. Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve yeni Türk Devleti'nin kuruluş aşamasında milliyetçiliğin önemli bir görüş haline gelmesi, Türkçülük fikri üzerine kurulmuş olan Türk Ocakları'nı kuvvetlendirmiştir. Türk milliyetçiliğinin gelişim sürecinde önemli bir yer tutan Türk Ocakları İkinci Kurultayı konusuna geçmeden önce Türk milliyetçiliği ve Türk Ocakları'nın tarihi arka planına kısaca bakmakta yarar görmekteyiz. Ulusçuluk fikirlerinin Osmanlı topraklarında ilk olarak Balkanlarda yaygınlaştığı 18. yüzyıl içerisinde Anadolu'da siyasi açıdan Türk ulusçuluğuna dair herhangi bir emarenin olmadığı bilinmektedir. Bununla birlikte Türkler arasında kültürel yönden kuvvetli bir Türkleşme sürecinin başladığı söylenebilir.¹ Sonraki yüzyılda ise öncelikle Osmanlı Milleti oluşturma çabaları dikkat çekmektedir. Yusuf Akçura'ya göre bu çaba ilk olarak Sultan II. Mahmut zamanında ortaya çıkmıştır. Osmanlı Milleti fikrinin en fazla Âli ve Fuat Paşalar zamanında gündemde tutulduğunu, ancak 1870-71 Fransa-Prusya savaşları ile milliyetçiliğin ırk temeline dayandığının anlaşılması üzerine Osmanlı Milleti düşüncesinin gücünü kaybetmeye başladığını belirtmektedir.² 1839 sonrası dönem Osmanlı tarihinde Tanzimat dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde Osmanlı Milleti oluşturma çabalarına karşın Türk, Türklük, Türk milleti ve milliyeti gibi kavramların gündemde olmadığı söylenebilir.³ Osmanlı Milleti oluşturma çabaları, gayrimüslim azınlıkların ayrılıkçı faaliyetleri nedeniyle başarısızlıkla sonuçlanmış, bu durum yöneticileri ve aydınları farklı politikalara yöneltmiştir. Bu kapsamda Sultan II. Abdulhamid döneminde İslamcılık siyasetinin etkin bir politika olarak sürdürülmesi, bu yönelişin önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Türk milliyetçiliğinin fiili olarak henüz etkili olmadığı 20. yüzyılın başlarında “üç siyaset tarzını” değerlendiren Yusuf Akçura'nın, Müslümanlık ve Türklük konularından hangisinin Osmanlı Devleti için faydalı ve uygulanabilir olacağı konusunda ikilem yaşadığını görmekteyiz.⁴

Osmanlı Devleti içerisinde Türkçülük fikrinin ortaya çıkmasından önce Avrupa'da ilmi sebeplerle Türk dili, kültürü ve tarihi üzerine Türkiyat çalışmaları yapıldığını bilmekteyiz.⁵ Bu çalışmalara rağmen, Türkçülüğe temel oluşturacak ilmi ve edebi çalışmaların Türk aydınları, yazarları, şairleri, devlet adamları tarafından yapıldığını söyleyebiliriz. Bu kapsamda 19. yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren dilde Türkçülük fikri adına Şinasi'nin, Ziya Paşa ve Ahmet Vefik Paşa'nın yapmış oldukları çalışmaları, ilk çalışmalar olarak değerlendirebiliriz.⁶ Edebi ve ilmi çalışmaların temel oluşturduğu Türk milliyetçiliği fikrinin ise, 1908 yılından sonra genişlemeye ve kuvvetlenmeye başladığı anlaşılmaktadır.⁷ Türk milliyetçiliğinin siyasi olarak kuvvetlendirilmesinde Yusuf Akçura, Hüseyinzade Ali, Ahmet Ağaoğlu, İsmail Gaspıralı etkili olmuştur. Rusya'nın diğer milletlere mensup insanlara uygulamış olduğu baskı, bu aydınların Türkçülükte öncü olmalarını sağlamıştır.⁸ Türk milliyetçiliği esasına göre ilk teşkilat 25 Aralık 1908'de Türk Derneği adıyla kurulmuştur.⁹ Bu derneğin üye sayısının 1909 yılında 50'ye ulaştığı anlaşılmaktadır¹⁰. İkinci olarak Türk Yurdu Cemiyeti ise 31 Ağustos 1911'de kurulmuştur.¹¹ Askeri Tıbbiye öğrencilerin öncülük ettiği ve aydınların da sahiplenmiş olduğu geniş bir teşkilat

¹ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999, s. 73.

² Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Aktarma-Uyarlama: Mustafa Yeni-Erol Kılınç, Ötüken Yayınları, İstanbul 2018, s. 76-77.

³ Yusuf Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, Haz.: Erol Kılınç, 4. Basım, Ötüken Yayınları, İstanbul 2018, s. 30.

⁴ Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset*, s. 99.

⁵ Mustafa Keskin, *Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1999, s. 43.

⁶ Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, s. 38.

⁷ Age, s. 241.

⁸ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, 23. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 86; Mehmet Serhat Yılmaz-Erdoğan Ersoy, *Kastamonu Türk Ocakları (1923-1931)*, Töre Basım Yayın, Kastamonu 2012, s. 10.

⁹ Hüseyin Karaduman, “Türk Ocakları ve Hars Müzeleri”, *Vakıflar Dergisi*, S. XXX, Ankara 2007, s. 505.

¹⁰ Füsün Üstel, *Türk Ocakları (1912-1931)*, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 18.

¹¹ Agm, s. 507.

ise 25 Mart 1912'de İstanbul'da Türk Ocağı adıyla kurulmuştur. Bu teşkilatlardan sadece Türk Ocakları uzun ömürlü olabilmıştır.¹² Balkan Savaşları'ndan sonra Arnavutluk'un bağımsızlığını ilan etmesi, milliyetçilik esaslı teşkilatları ve özellikle Türk Ocakları'nı güçlendirmiştir.¹³ Aynı zamanda İttihat ve Terakki'nin yönetiminde olduğu bu dönem, Türkçülük politikası yürüten cemiyetlerin çalışmalarını kolaylaştırdığı bir dönem olmuştur.¹⁴ Ziya Gökalp gibi Türk aydınlarının hem İttihat ve Terakki hem de Türk Ocağı içerisinde yer alması ise Türkçülük politikasının etkinliğini artırmıştır.¹⁵ Bu dönemde devletin milli özelliklerine vurgu yapılmış, milli devlet yolunda siyasi, sosyal ve iktisadi adımlar atılmıştır.¹⁶ Türkçülüğün programını Peyami Safa yedi madde halinde tasnif etmiştir. Buna göre; "büyük Türk birliği", "Türk tarihi ve harsı", "Türk dili", "İslam beynelmileliyeti", "muasırlaşma", "milli iktisat", "milli edebiyat" Türkçülüğün temel konularını oluşturmaktadır.¹⁷ Türklerin milli, ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerini geliştirmek amacıyla konferanslar düzenleme, kurslar ve okullar açma, kitap ve broşürler yayımlama vazifelerini üstlenen Türk Ocakları, yayın organı Türk Yurdu dergisi ile faaliyetlerini duyurmuştur.¹⁸

Siyaset dışında kalmayı amaçlamış olan Türk Ocakları, Milli Mücadele'yi desteklemiştir.¹⁹ Ocaklar bu dönemdeki faaliyetlerini çıkarmış olduğu gazete ve dergilerle halka anlatmıştır.²⁰ İstanbul'un işgaliyle Türk Ocağı'nın da işgal edildiği anlaşılmaktadır. Türk Ocağı ileri gelenlerinden bu süreçte Anadolu'ya geçebilenler Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında toplanmışlardır.²¹ Milli Mücadele döneminde resmi faaliyetlerine ara veren Türk Ocakları, Gazi Mustafa Kemal'in isteği üzerine 29 Aralık 1922'de yeniden canlanmaya başlamış, bu tarihten sonra şube sayısını ve faaliyetlerini artırmıştır.²² Gazi Mustafa Kemal ve yeni Türk hükümeti tarafından desteklenen Türk Ocakları, Türk dilinin ve düşünce hayatının gelişimine dair birçok faaliyet gerçekleştirmiştir.²³ 1924 yılına gelindiğinde Türk Ocağı şube sayısının 71'e ulaştığını görmekteyiz.²⁴ Devlet desteğinin ocakları hızla büyüttüğünü ve Cumhuriyet Halk Fırkası ile ocakların birçok alanda bütünleştiğini söyleyebiliriz.²⁵ Ocakların rejime bağlılıklarını fiilen ortaya koyması, bu bütünleşmeyi kuvvetlendirmiştir.²⁶ Bu süreçte Türk Ocakları binalarının da Türkçülük fikrine uygun şekilde yapılmasına özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Binalardaki plan, tasarım ve uygulamalarda Batı tekniklerinin kullanıldığı, bina cephelerinde ise Osmanlı ve Selçuklu mimari birikiminin tercih edildiği, bu şekilde yenilik ve gelenek arasında bir bağlantı

¹² Yücel Namal- Ümit Turan, "Türk Ocaklarının 1926 Yılı Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.: 13, S.: 69, Mart 2020, s. 364; Hikmet Eldek Güner, "Türk Ocakları, Mimarisi ve Geleneksel Öğeleri; Ankara ve İzmir Örneği", *Online Journal of Art and Design*, Volum 6, Issue 1, January 2018, s. 101.

¹³ Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki (1908-1914)*, Çev.: Nuran Yavuz, 8. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul 2010, s. 187-188; Akşin, *age*, s. 86- 87.

¹⁴ Akçura, *Türkçülüğün Tarihi*, s. 257.

¹⁵ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner, 4. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul 2020, s. 161.

¹⁶ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 47.

¹⁷ Peyami Safa, *Türk İnkılabına Bakışlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006, s. 54-58.

¹⁸ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, 7. Baskı, Çev. Prof. Dr. Metin Kırıatlı, TTK Yayınları, Ankara 1998, s. 348; Haluk Ölçekçi, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocağı'nın Ankara'daki Faaliyetleri ve Kapatılması Meselesi", *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, Yıl 2, S. 4, Aralık 2020, s. 669.

¹⁹ Güner, *agm*, s. 101.

²⁰ Mehmet Pınar, "Adana Türk Ocağı ve Faaliyetleri (1923-1931)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.: 8, S.: 41, Aralık 2015, s. 537.

²¹ Tahir Kodal, "Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, S.: 52, Erzurum 2014, s. 302.

²² Kodal, *agm*, s. 302.

²³ Namal-Turan, *agm*, s. 365.

²⁴ Güner, *agm*, s. 102.

²⁵ Yusuf Sarıncay, "Türk Ocağı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İSAM Yayınevi, 41. Cilt, s. 546.

²⁶ Günver Güneş, "Türk Devrimi ve İzmir Türk Ocağı", *ÇTTAD*, Yıl: 1998, Cilt: 3, Sayı: 8, s. 116.

kurulmak istendiği söylenebilir.²⁷ Milli kültürün ortaya çıkarılması ve geleceğe taşınmasında müzelerin önemli görevler üstlendiğini söyleyebiliriz. Ziya Gökalp bu ihtiyacı, 30 Mayıs 1923 tarihinde Yeni Gün gazetesinde yayımlanan “Hars Teşkilatı” makalesinde milli harsımızın gizli köşelerden çıkarılması için Milli Müze ve Etnografya Müzesi gibi teşkilatlara ihtiyaç duyulduğunu belirterek ortaya koymuştur.²⁸ Türk Ocakları'nın Türk dili, edebiyatı, kültürü, tarihi üzerine yaptığı çalışmalar yanında iktisadi konularda da önemli çalışmalar yaptığı anlaşılmaktadır. Bu kapsamda Adana ve Mersin Türk Ocakları'nın bu bölgedeki pamuk piyasasını düzenlemek için toplantılar gerçekleştirdiğini görmekteyiz. Bu durum diğer Türk Ocakları'nda da farklı bir iktisadi faaliyetle benzer şekilde sürdürülmüştür.²⁹

Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasından sonra Türk Ocakları da kuruluş sürecinden çıkarak güçlü bir döneme girmiştir. Türk Ocakları temsilcilerini ülke çapında ilk defa Ankara'da toplayan Birinci Türk Ocakları Umumi Kongresi, tutanaklara göre 23 Nisan 1340 (1924) Salı³⁰ günü öğleden önce saat 10'da ilk toplantısını yapmıştır. Delegelerin toplanmasından sonra Hamdullah Suphi Bey müzakerelere başlamak için reis ve katiplerin seçimini teklif etmiş, bunun üzerine bazı delegeler Hamdullah Suphi Bey'in başkanlığını önermişlerdir. Hamdullah Suphi Bey ise herkes tarafından muhabbet ve saygı ile karşılanan Ağaoğlu Ahmet Bey'in başkanlığa getirilmesini teklif etmiş ve ittifakla Antalya Türk Ocağı delegesi Ağaoğlu Ahmet Bey başkanlığa seçilmiştir. Katipliklere de Adana delegesi Ferit Celal Bey ve Salihli delegesi Cevdet Bey getirilmiştir.³¹ Kongre zabıtlarına göre Birinci Türk Ocakları Umumi Kongresine toplam 64 delege³² katılmış ve bunlardan 41'inin mebus olduğu anlaşılmaktadır. Buradan hareketle delegelerin yüzde 64'ünün aynı zamanda milletvekili olduğunu söyleyebiliriz.³³ Birinci Türk Ocakları Umumi Kongresinde Türklüğe dair temel konular ele alınmıştır.³⁴ Kongrede Hamdullah Suphi Bey kapsamlı bir konuşma yapmış, bütün Türk Ocakları'na gönderilmek üzere bir Beyanname hazırlanmış ve Türk Ocağı Yasası bütün delegelerin katkısı ile kabul edilmiştir.³⁵ Kongre sonrasında Türk Ocakları, Dahiliye Vekaleti'nin 8 Eylül 1924 tarihli tezkiresi ile Cemiyetler Kanunu'nun 17. maddesine istinaden Bakanlar Kurulu'nun 2 Aralık 1924 tarihli Kararnamesi ile kamu yararına çalışan dernekler statüsüne kavuşturulmuştur.³⁶ Türk Ocakları, 1924 yılından itibaren inkılapların temsilciliğini yapan en önemli kurumlardan biri olarak faaliyetlerini sürdürmüştür.³⁷

²⁷ Agm, s. 105.

²⁸ Karaduman, agm, s. 508.

²⁹ Pınar, agm, s. 538.

³⁰ Birinci Türk Ocakları Umumi Kongresi'nin toplantıya başlama tarihi konusunda kaynaklarda iki farklı tarih söz konusudur. Kongre zabıtlarında ilk toplantının “23 Nisan Salı günü” başladığı belirtilmiş olsa da 23 Nisan 1340 (1924) tarihinin Salı gününe değil de Çarşamba gününe rastladığı anlaşılmaktadır. Toplantı Salı günü başlamışsa tarihin 22 Nisan 1924 olması gerekmektedir. Toplantının başlama tarihi ile ilgili bkz. Mustafa Salep, “Birinci Türk Ocakları Umumi Kongresi”, 5. Uluslararası Erciyes Bilimsel Araştırmalar Kongresi, 16-17 Nisan 2021, Kayseri, Ed.: Dr. Necip İhsan Arıkan, İksad Global Yayınevi, s. 93.

³¹ 1340 Senesi Nisanında Toplanan Birinci Türk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Kayıt No: 4555, Yer No: A3242 (Osmanlıca Matbu Eser), s. 4.

³² Kongreye katılan delege sayılarında resmi yayımlanmış kaynaklarda 56 ve 64 rakamları verilmektedir. Bu sayı farkının Kongreye başlangıçta veya sonradan katılım sağlayan delegelerden kaynaklanmış olabileceği tahmin edilmektedir. Salep, agm, s. 93.

³³ 1340 Senesi Nisanında Toplanan..., s. 2-3.

³⁴ Ercan Çağlayan, “Türk Ocakları'nın Vilayat-ı Şarkîye'de Teşkilatlanması ve Kurultaylarda Şark ile İlgili Tartışmalar (1924-1928)”, *JOSR*, C.: 8, S.: 2 (16), Kasım 2016, s. 791.

³⁵ Salep, agm, s. 94-105.

³⁶ CA (Cumhuriyet Arşivi), Dosya No: 79.8, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 12.58.16; Ölçekçi, agm, s. 672; Kodan, agm, s. 305.

³⁷ Mehmet Solak, Murat Tarhan, Fahri Kılıç, “Bolu Türk Ocağı'nın Faaliyetlerinden Bir Kesit”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016, Cilt: 16, Yıl: 16, Sayı: 3, s. 214.

1. Türk Ocakları İkinci Kurultayı

Türk Ocakları İkinci Kurultayı, 23 Nisan 1925'te 85 delegenin katılımı ile Ankara'da toplanmıştır. Kurultayın açılışı Ankara Türk Ocağı İdare Heyeti ve Merkezi Heyet Başkanı Hamdullah Suphi Bey tarafından gerçekleştirilmiştir. Hamdullah Suphi Bey, kongrenin müzakerelere başlaması için en yaşlı delegenin geçici kongre başkanı olmasını ve iki de geçici katip tayin etmeyi teklif etmiştir. Bu teklif üzerine Kurultay başkanlığına Şair Mehmet Emin ve Ağaoğlu Ahmet Beyler seçilmişlerdir. Kurultayda başkanlarla birlikte Ankara Türk Ocağı Başkanı Hamdullah Suphi Bey ve Latife Gazi Mustafa Kemal Hanımefendi heyecanlı birer konuşma yapmışlardır. Birinci Türk Ocakları Umumi Kongresinde kabul edilmiş olan Ocak Yasası da yeniden düzenlenmiş ve değişikliklerle birlikte yürürlüğe konulmuştur. Kurultay üyelerinin Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve Fevzi Paşa'nın huzurunda bulundukları ve görüştükleri anlaşılmaktadır.³⁸

23 Nisan 1925 tarihinde saat 15:00'te ilk toplantısını gerçekleştiren Türk Ocakları İkinci Umumi Kongresi önemli bir faaliyette bulunmuştur. Kongreye dışarıdan elliye yakın delege gelmiş, mahallerinden vekil üyelerle birlikte toplam üye sayısı seksen beşe ulaşmıştır. Milli bayram nedeniyle ilk günkü toplantıda yalnızca seçimlerle yetinilmiş olsa da harareti bir toplantı olduğu anlaşılmaktadır. Aynı günün akşamında Türk Ocağı delegeleri şerefine Ankara Türk Ocağı'nda bir ziyafet verilmiştir. Türk Ocakları'nın harsi ve ilmi faaliyetleri yanında dış Türklerle alakası etrafında uzun tartışmalar yapılmıştır. 23 Nisan 1925 Perşembe günü yapılan ilk toplantıdan sonra ikinci toplantı Cumartesi günü yapılmıştır. Bu toplantıda ise merkezi heyetin raporları okunmuş ve merkezi heyetin faaliyetleri delegeler tarafından takdire değer görülmüştür. İkinci oturum İstanbul Türk Ocağı etrafındaki tartışmalarla saatlerce devam etmiştir. Bütün ocakların anası kabul edilen İstanbul Türk Ocağı'nın birlikten mahrum, dağılmış bir manzara görünümünde olması bütün kongre delegelerini derinden üzmüştür. Delegeler bu ana Ocağın ıslahında ve tasfiyesinde ittifak halinde oldukları, ancak uygulanacak çözüm konusunda iki farklı fikrin ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bir kısım delegeler İstanbul Türk Ocağı'nda dağılmaya sebep olanların tasfiyesi ile bu hakkın merkezi heyete verilmesinin yeterli olacağını savunmuşlardır. Diğer bir kısım delegeler ise İstanbul Türk Ocağı'nın geçici olarak kapanmış sayılması ve yeniden üye kaydedilmesi cihetine gidilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Kurultayın 26 Nisan 1925 Pazar günü üçüncü toplantısına Kars Türk Ocağı delegesi sıfatıyla Gazi Mustafa Kemal'in eşi Latife Hanım da katılmıştır.³⁹

Türk Ocakları İkinci Kurultayı, her gün iki oturum halinde toplanmıştır. Sabah saat ondan akşam altıya ve yediye kadar her gün sekiz dokuz saat kısa bir yemek arası hariç toplantının sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Dışarıdan gelen delegelerden seçilen dokuz kişilik bir heyet, dört gün süren yoğun bir mesai ile yeni Ocak Yasası'nı tamamlamıştır. Bazı maddeleri değiştirilmiş olan ve yeni bir kısım hükümler ihtiva eden Ocak Yasası'nın, yapılan değerlendirmelerde ocaklara daha uygun bir çalışma imkânı sunacağı ve kuvvetli bir mahiyet vereceği belirtilmiştir. Müzakereler sonucunda kabul edilen Ocak Yasası'nın aynen yazıldığı ve kabul edildiği anlaşılmaktadır. Ankara dışından gelen delegelerin bir an önce bölgelerine dönme isteklerine rağmen, günlük yedi sekiz saat çalışmaları yapılması Kurultayda olumlu sonuçlar elde etme arzusunun ve toplantının üç dört gün devam edeceğinin bir işareti olarak değerlendirilmiştir.⁴⁰ Kurultaya çeşitli bölgelerden gelen delegeler, harf sırasına göre konuşmalar yaparak kendi ocakları hakkında bilgiler vermiştir.⁴¹

³⁸ *Ayin Tarihi*, "Türk Ocakları İkinci Kurultayı", Matbuat-ı Müdiriyyet-i Umumiyesi, C.: 5, S.: 14, Ankara 1341, s. ٤; Nurullah Candan-Tanju Bağırhan, "Türk Ocaklarından Halkevlerine: Türkiye'de Sporun Erken Dönem Öyküsü", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Temmuz 2010, XV (3), s. 22.

³⁹ *Ayin Tarihi*, C.: 5, S.: 14, s. ٤; *Ayin Tarihi*, C.: 5, S.: 14, s. ٤.

⁴⁰ *Agm*, s. ٤.

⁴¹ *Agm*, s. ٤.

Türk Ocakları İkinci Kurultayı'nda İstanbul Türk Ocağı'ndaki son gelişmeler de tartışılmış, bu süreç bir taraftan buhran olarak değerlendirilirken, diğer taraftan İstanbul Türk Ocağı'na yönelik delegeler arasında derin bir muhabbetin ortaya çıkmasına katkı sağlandığı anlaşılmaktadır. Kurultay delegelerinin çoğu İstanbul Türk Ocağı'nın en eski üyelerinden olup, Türkiye'nin farklı bölgelerinde açılmış olan ocaklarda çalışan ve bu ocakları temsil eden üyeler olmaları nedeniyle İstanbul Türk Ocağı'nı kendi ruhlarının en büyük mürebbisi ve kalplerinde yanan milliyet ateşinin ise ilk kaynağı olarak görmüşlerdir. Müzakerelerde bazı delegeler İstanbul Türk Ocağı'nın düşürüldüğü buhranlı durumu belirttikten sonra ocağa girmeyi başarmış bir kısım unsurların tasfiye edilmesi için bu müessesenin bir müddet kapatılmasında ve eski havasına kavuşturulduktan sonra tekrar açılmasında ısrar etmişlerdir. Oturumun bu kısmına katılan delegeler dışındaki dinleyicilerin de İstanbul'daki gelişmelerden etkilendiği anlaşılmaktadır. Müzakerelerde İstanbul Türk Ocağı'nın bir süre kapatılmasını savunan delegeler, bilinen üç kişinin ocaktan çıkarılmasının yeterli olmadığını, bunlarla birlikte hareket edenlerin de aynı anda çıkarılmasının en doğru yol olduğunu savunmuşlardır. Kurultay delegelerinin çoğunluğu ise bu aziz müessesenin geçici olarak kapatılmasının birkaç kusurlu kişi yanında fazilet sahibi yüzlerce üyenin de kötü anılmasına neden olacağını ve rencide olacağını ifade ederek kusurlu kişilerle sınırlı bir tasfiyenin daha doğru olacağını savunmuşlardır. Nihayet Kurultayda bu fikri savunanlar galip gelmiş, İstanbul Türk Ocağı için sınırlı sayıda bir tasfiyenin gerçekleştirilmesi kararı alınmıştır.⁴² Bu da herhangi bir sorunu çözmek için kusurlu olanlarla olmayanların ayrıştırılması ve ocak kültürünün güçlendirilmesi açısından önemli bir örnek olmuştur.

2. Kurultayın Mehmet Emin Bey ve Ağaoğlu Ahmet Bey Tarafından Açılması

Türk Ocakları İkinci Kurultayı Başkanı Şair Mehmet Emin Bey, mukaddes ocakların temellerinin arzun temelleri kadar sağlam olmasını ve kubbesinde doğan ideal güneşinin hiçbir bulutla kararmamasını Gök Tanrı'dan dileyerek ilk oturumu açmış, yerini alkışlarla Ağaoğlu Ahmet Bey'e devretmiştir. Ağaoğlu Ahmet Bey, Türk Ocağı'nı on yıl önceki haliyle karşılaştırarak Mehmet Emin Bey'in söylediği şairane fıkre katıldığını belirtmiştir. Bu fikrin dünya kadar eski ve sağlam olması nedeniyle on yıl içerisinde her tarafa yayıldığını ve on yıl önce aydınların dahi alayla karşıladığı bu fikrin içerisinde bugün vekillerin, alimlerin, faaliyetleriyle ün kazanmış mümtaz insanların bulunduğunu ve beraber çalışmayı şeref saydıklarını belirtmiştir. Ağaoğlu Ahmet Bey, Türk'ün on yıl önce yolunu bulmakta zorlandığını ve yürürken nereye gideceğini belirlemekten aciz bulunduğunu, ne edebiyatının ne siyasetinin ne de devlet teşkilatının kendi ruhuna uygun unsurlara sahip olduğunu belirtmiştir.⁴³

Ağaoğlu Ahmet Bey, son on yıl içerisinde içtimaiyatımızda, edebiyatımızda, devlet teşkilatında gördüğümüz inkılabın Türkçülüğün büyük bir cereyan olduğunu gösterdiğini belirtmiş⁴⁴, dilin halkçılığa doğru yürümekte olduğunu, edebiyatın halk hayatında oluşmaya başladığını, musikinin kendisini aradığını, maddi ve ruhi durum ile devlet teşkilatının da aynı yolda ilerlediğini vurgulamıştır. Bu yolda maddi ve manevi hayatın ilerletildiğini ifade etmiştir. Bütün bunların sebebi olarak, Türk'ün kendi benliğini bulmasının ve bilhassa muhterem kişilerden oluşturulmuş olan Kurultayın bu cereyana yeni bir istikamet ve kuvvet vereceğini, Türkçülük cereyanının daha da gelişeceğini ve böylece yavaş yavaş hedefe yönleneceğini belirtmiş ve Kurultayın bu çalışmada başarılı olmasını temenni ederek ilk oturumu açmıştır.⁴⁵ Kurultay Başkanı seçilen Mehmet Emin Bey ve Ağaoğlu Ahmet Bey'in giriş konuşmaları ile ilk oturum açılmıştır.

⁴² Agm, s. خ

⁴³ Agm, s. ك

⁴⁴ Agm, s. ك

⁴⁵ Agm, s. ل

3. Kurultay Üyelerinin Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve Fevzi Paşa'yı Ziyaretleri

Kurultay delegelerinin Ankara'da gerçekleştirdiği ziyaretleri bu bölümde değerlendirmiş olacağız. Delegeler ilk olarak Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edilmişlerdir. Çankaya'ya giden delegeler Cumhurbaşkanı tarafından samimi iltifatlarla karşılanmış, Cumhurbaşkanı delegelerle ayrı ayrı el sıkışmış, her delege de kendini tanıtmıştır. Sonrasında büyük kabul salonuna geçildiği, Cumhurbaşkanının ocakların ve delegelerin sayıları hakkında bilgi sorduğu anlaşılmaktadır. Kurultay tarihi itibarıyla Türkiye'de yüz otuz beş ocağın olduğu belirtilmiş ve Kurultaya katılan delegeler hakkında bilgiler verilmiştir. Cumhurbaşkanı Ocakların en çok hangi bölgede yoğunlaştığını sormuş, bu soruya Edirne delegesi cevap vermiştir. Ocak salonunda büyük bir haritanın bulunduğunu, ocakların kırmızı yıldızlarla işaretlendiğini, bu haritaya ilk bakışta ocakların Batı Anadolu'da ön plana çıktığını, yabancı harsların nüfuzuna en çok maruz kalan güney ve doğu sınırlarının boş olarak görüldüğünü belirtmiştir. Bu sırada Cumhurbaşkanının gözlerini yukarı bir noktaya dikerek kendi kendine: "Bunun cezasını çektik." cümlesini söylediği nakledilmiştir. Kurultay Başkanı Ağaoğlu Ahmet Bey, Cumhurbaşkanının milliyet cereyanındaki yüksek yerine işaret etmiş, milliyet cereyanının onunla bir kuvvet şeklinde ortaya çıktığını belirtmiştir.⁴⁶ Cumhurbaşkanının yazılarını "Türk Ordusu Başkumandanı" şeklinde imzaladığını, hükümete, meclise "Türk" ismini verdiğini belirtmiş ve bunun milliyet cereyanının kuvvetlenmesindeki rolü üzerinde durmuştur. Görüşme esnasında Şeyh Said isyanı hakkında da konuşulmuştur. Cumhurbaşkanının isyanla ilgili gelişmeleri, isyanın bastırılmasına yönelik çalışmaları heyecanlı bir şekilde anlattığı anlaşılmaktadır. Geniş, dağlık ve yolsuz bir alanda bir iki hafta içinde hiçbir isyancının kaçmasına fırsat vermeden gerçekleştirilen operasyonun tarihte örneğinin olmadığını belirtmiş, Şeyh Said'in yakalandıktan sonra: "Bu ne biçim askerdir, nereye gittikse orada karşımıza çıktı." dediği nakledilmiştir. Görüşme esnasında üyelere şekerlemeler, kahveler, sigaralar ikram edilmiş, bazı üyelerin üzerlerinde "Gazi Paşa" yazılı sigaraları hatıra olarak sakladıkları anlaşılmaktadır.⁴⁷

Cumhurbaşkanı ile saat dörtte yapılan görüşmeden sonra saat beşte de Büyük Millet Meclisi'ndeki Başvekalet Dairesine Başbakan İsmet Paşa ile görüşmeye gelmişlerdir. Ocak üyelerinin tebessümle, samimiyetle, kardeş gibi karşılandığı belirtilmiştir. Dairedeki koltukların ve kanepelerin delegeler için yeterli olmadığı, İsmet Paşa'nın etrafında katılımcıların ayakta bir halka oluşturduğu, kendisinin de samimi bir şekilde masanın kenarına yaslandığı belirtilmiştir. İsmet Paşa, ocakların faaliyetleri ve halka olan nüfuzları hakkında delegelerden bilgiler almaya başlamıştır. Delegeler kendi ocakları hakkında bilgiler vermeye başlamış, konuşmaya istekli olmaları nedeniyle Hamdullah Suphi Bey'in konuşmak isteyenleri sıraya koyduğu anlaşılmaktadır. Sırası gelen delege Hamdullah Suphi Bey'den izin almakta, İsmet Paşa'ya fikirlerini ve heyecanını aktarmaktadır. Yirmi, yirmi beş kadar delege kendi ocaklarının faaliyetleri hakkında konuşmuşlar; bir buçuk saat geçmesine rağmen hiç kimsenin yorulmadığı, ancak İsmet Paşa'yı yormaktan endişe duymaları üzerine İsmet Paşa'nın üyeleri dinleme konusunda ısrarcı olduğu anlaşılmaktadır. Nihayet bütün söz alanlar konuşmalarını tamamlamış ve İsmet Paşa söze başlamıştır. Bütün delegeler ayakta sıkı bir halka halinde konuşmayı dinlemişlerdir. İsmet Paşa yarım saatlik konuşma içinde birçok konuya değinmiştir. Konuşmasını çok açık ve kati olarak yaptığı belirtilmiş, geçmişin siyasetini bir ilmi görüş olarak aktardığı vurgulanmıştır. Milliyetperverliğin ana hatlarını çizmiş, milliyetperverliğin sadece süs olması veya hissi gururun tatmin edilmesi için değil yaşamak için takip edildiğini belirtmiştir. Milliyetperverliğin Türk milleti için hayat meselesi olduğunu, buna kastetmek isteyenleri düşman olarak göreceklərini ve buna engel olmak isteyen şahıs, mefhum ne olursa olsun çiğneyip geçeceklerini ifade etmiş, bu nedenle bağımsızlık mücadelesini yürüttüklerini vurgulamıştır. Konuşmasında milletin geleceğine ve kabiliyetine derin bir güven duyduğunu belirten İsmet Paşa,

⁴⁶ Agm, s. ص

⁴⁷ Agm, s. ث

diğer milletlerle birçok konuda eşit olunduğuna ve birçok konuda da üstün bir pozisyonda bulunduğuna işaret etmiştir. İsmet Paşa'nın ocaklılar için ocaklılık hakkında ilke kabul edilecek çok kıymetli sözler söylediği, konuşmanın kaydedilememesinin verdiği üzüntüye karşı bunun bir teselli olarak görüldüğü görüşmeye katılan delegeler tarafından dile getirilmiştir.⁴⁸

Kurultay delegeleri aynı gün akşamüzeri Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa'yı da makamında ziyaret etmişlerdir. Fevzi Paşa tarafından samimi bir şekilde karşılanan delegeler, Kurultay ve ocaklar hakkında fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Fevzi Paşa Türk Ocakları'nın önemini uzun uzun açıklayarak ocakların pek kutsal bir vazife icra ettiğini belirtmiştir.⁴⁹ Türk Ocakları İkinci Kurultayı delegelerinin, devleti yöneten en üst kademedeki üç kişi ile aynı gün içerisinde görüşme yapmaları ve görüşme esnasındaki karşılanmaları ve yapılan konuşmalar, istişareler Türk Ocakları'nın Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yönetenler tarafından oldukça önemsendiğini göstermektedir. Hükümet ile Türk Ocakları'nın Kurultay tarihi itibarıyla aynı politikayı benimsediklerini söyleyebiliriz. Hükümetin özellikle Milli Mücadele sonrasında siyasi, sosyal, iktisadi alanlarda yapacağı inkılaplarda kendisine toplumsal zeminde ihtiyaç duyduğu desteği Türk Ocakları'ndan aldığını da ifade edebiliriz. Özetle, devleti yöneten kadro ile Türk Ocakları arasında yakın ve samimi bir ilişkinin olduğunu söyleyebiliriz.

4. Kurultayda Şair Mehmet Emin Bey İle İlgili Alınan Karar

Türk Ocakları İkinci Kurultayı'nda Şair Mehmet Emin Bey'in milliyet şuurunun gelişmesi konusundaki hizmetleri büyük bir hürmetle anılmış ve bu hizmetlere teşekkür mahiyetinde fotoğrafının bütün ocaklara asılması kararı alınmıştır. Kurultay Başkanı Ağaoğlu Ahmet Bey tarafından Mehmet Emin Bey'e bir telgraf çekildiği anlaşılmaktadır. Çekilen telgrafta şunlar yazılmıştır: *"Türk Ocakları Kurultayı, Türk milliyet şuurunun inkişafına hizmet edenlerin takdisine hasrettiği bir müzakerede büyük müncinin şahs-ı âlilerinden sonra milli şairin aziz ismini tespit etmiş ve kadem ve tesir itibarıyla haiz olduğunuz büyük mevkii hürmetle kaydettikten sonra bütün ocakların hariminde aziz resminizin ta'likini karar altına almıştır. Kurultay namına bu kararı size arz ederken murahhasların milli şair hakkında izhar ettikleri takdis ve minnettarlığı musırrat-ı mahsusa ile arz ediyorum efendim. Türk Ocakları Kurultayı Reisi Ağaoğlu Ahmet"*.⁵⁰ Bu telgrafa Şair Mehmet Emin Bey ise cevabi bir telgraf göndermiştir. Mehmet Emin Bey şunları belirtmiştir: *"Türkçülük idealinin bu ihtiyar hadimine Türk Ocaklarını temsil eden genç aşk ve iman yoldaşlarımın gösterdikleri pek aziz muhabbet ve teveccühü dünyada hiçbir şeyle mukayese edilemeyecek pek değerli bir mükâfat olmak üzere derin hürmetlerimle selamlarım. Mehmet Emin"*⁵¹ Kurultayda alınan bu karar, Türk Ocakları'na başlangıçtan itibaren hizmeti geçmiş olan ve ocaklar nezdinde önemli bir konumu bulunan Mehmet Emin Bey'e duyulan sevginin bir tezahürü olmuştur. Bu durum, Kurultaya katılan diğer delegeler için motive edici bir örnek olduğu gibi ocaklar arasındaki bağı da kuvvetlendiren bir sonuç olmuştur.

5. Türk Ocağı Yasası'nın Değişiklikler ve Eklmelerle İkinci Kurultayda Kabul Edilmesi

Birinci Türk Ocakları Umumi Kongresi'nde kabul edilmiş olan Türk Ocağı Yasası, toplam 57 maddeden oluşmakta idi. Ocak Yasası, Türk Ocakları'nın hem mahalli hem de umumi teşkilatlarını sistematik hale getirmiş, yasada üyeliğe kabulden üyelikten çıkarılmaya kadar usuller ve esaslar belirlenmiştir.⁵² 1924 yılı Nisan ayında kabul edilmiş olan Türk Ocağı Yasası, 1925 yılı Nisan ayına kadar uygulanmıştır. Ocağın bu süre içerisinde hızla büyümesi, yeni ihtiyaçların ortaya çıkması, uygulamada karşılaşılan sorunlar Ocak Yasasında değişiklikleri ve eklemeleri zorunlu kılmıştır. Zamanın değişmesi ile hükümlerin de değişmeye ihtiyaç duyması

⁴⁸ Agm, s. ث

⁴⁹ Agm, s. ض

⁵⁰ Agm, s. خ; Agm, s. ذ

⁵¹ Agm, s. ذ

⁵² 1340 Senesi Nisanında Toplanan..., s. 92.

kuralından hareketle Türk Ocağı Yasası da bir yıl içerisinde bir kısım değişikliğe ve yeniliğe ihtiyaç duymuştur. Nihayet Türk Ocağı Yasası, Türk Ocakları İkinci Kurultayında tadil edilerek kabul edilmiştir.⁵³ Burada yapılan değişiklikler ve eklemelerle birlikte Türk Ocağı Yasası toplam 72 madde haline getirilmiştir.⁵⁴ Maddeler halinde Ocak Yasasını burada değerlendirmiş olacağız.

Ocak Yasası'nın ilk sekiz maddesi "umumi konuları" açıklamaktadır. Yasanın birinci maddesinde, Türk Ocağı'nın Mart 1912'de kurulduğu ve Ocak Yasası'nın ise 23 Nisan 1924'te Türk Ocakları Birinci Kongresi'nde tespit edildiği belirtilmiştir. İkinci maddede ise Türk Ocağı'nın amacı açıklanmıştır. Buna göre; "*Bütün Türkler arasında milli şuurun kuvvetlendirilmesine, Türk harsının meydana çıkarılmasına, medeni, sıhhi tekamülün teminine ve milli iktisadın inkişafına çalışılacağı...*" belirtilmiştir. İlk Ocak Yasası'nda olduğu gibi Ocağın fırka siyasetiyle uğraşmayacağı belirtilmiş, ocaklıların da cemiyeti siyasi amaçlarına alet edemeyeceği üçüncü maddede açıklanmıştır. Yine her ocaklının, ikinci maddedeki amaçlara aykırı olmamak üzere Ocak haricinde siyasi kanaatine göre çalışabileceği dördüncü madde hükmünde vurgulanmıştır. Yeni bir madde olarak beşinci madde hükmü eklenmiştir. Buna göre merkez heyeti ve her ocağın bir "şahs-i hükmi (tüzel kişilik)" olduğu ve tasarruf hukukuna haiz olduğu belirtilmiştir. Yine yeni bir madde olarak altıncı maddedeki hükümler eklenmiştir. Türk Ocakları'nın umumi menfaatlere hizmet eden faydalı cemiyetlerden olduğu belirtilmiş, Türk Ocakları'nın gelir kaynakları sıralanmıştır. Ocak üyelerinin taahhütleri, nakdi ve ayni yardımlar, her çeşit müsamere gelirleri; emval, akar, arazi ve müesseseler geliri, neşriyat gelirleri, piyangolar ve sair gelir kalemleri ocakların gelir kaynakları olarak sıralanmıştır. Yedinci ve sekizinci maddeler önceki yasa maddeleri ile aynı içeriği sahiptir. Bu maddelerde kimlerin ocağa üye olabileceği belirtilmiştir. Neslen Türk olanların, hars dolayısıyla Türk duygusu, dileği besleyen ve geçmişleriyle Türklüğe bağlı oldukları ispat edilmiş bulunan, 18 yaşından aşağı olmayan, kötü şöhretle tanınmamış olan, cinayetle mahkum olmayan, medeni ve siyasi haklardan mahrum olmayan, belirli bir meslek ve gelire sahip olan her kadın ve erkeğin ocağa üye olabileceği belirtilmiştir.⁵⁵

Ocak Yasası'nın 9-13. maddelerinde "Ocağa kabul şartları" detaylandırılmıştır. Dokuzuncu maddede, Türk Ocağı'na girmek isteyenlerin en az iki seneden beri üye olan beş veya daha az üyelik süresine sahip beş kişinin tavsiyesiyle idare heyetine başvurabilecekleri, idare heyetinin üç ay süreyle namzet kabul edilip edilmeyeceği konusunda araştırma yapabileceği ve bu süre sonunda kararını vereceği, namzetliğe kabul edilenlerin ocağa devam edebilecekleri ancak asıl üyenin hak ve yetkilerine sahip olamayacağı, namzetlerin asıl üye olabilmeleri için yıllık idare heyeti tarafından derneğe arz edileceği, derneğin isimler üzerine tartışma yapmaksızın gizli oyla ve çoğunlukla namzetleri asıl üye olarak kabul veya reddedeceği belirtilmiştir. Bir önceki yasa maddesinde, üyelik için iki üyenin tavsiyesi istenmişken burada yapılan değişiklikle beş kişinin tavsiyesi istenmiştir. Yeni değişiklikte ayrıca "namzet üye" statüsü oluşturulmuş ve yıllık dernek kararına göre namzet üyenin asıl üyeliğe geçip geçemeyeceğinin kararlaştırılması öngörülmüştür.⁵⁶ Ocaklı olmayan her Türk'ün idare heyetinin onayıyla ocağın kütüphanesini ve salonunu kullanabileceği onuncu madde hükmüne işlenmiştir. On birinci maddede ise Türk olmayanların Türklüğe hizmetlerinin geçmiş olmaları halinde merkezi heyetin teklifiyle veya kurultay tarafından doğrudan fahri üye seçilebileceği belirtilmiştir. Fahri üyelerin ocak toplantılarına ve Hars Heyeti görüşmelerine istisari mahiyette katılabileceği on ikinci maddede ifade edilmiştir. Bu üç madde de bir önceki yasa içerisinde aynı hükümlerle yer almıştır. On üçüncü maddede ise her ocaklının senede en az dört lira aidat vermekle yükümlü olduğu,

⁵³ *Türk Ocakları Yasası*, İkinci Basım, TTK Kütüphanesi Kayıt No: 4/98, Yer No: A2934 (Osmanlıca Matbu), Ankara 1341-1925, s. 1.

⁵⁴ *Age*, s. 14.

⁵⁵ *Aydın Tarihi*, C.: 5, S.: 14, s. ض; *Türk Ocakları Yasası*, s. 3-4; *1340 Senesi Nisanında Toplanan...*, s. 69-70.

⁵⁶ *Aydın Tarihi*, C.: 5, S.: 14, s. ض

öğrencilerden ise bu miktarın yarısının alınacağı, senelik miktarın dört taksitte ve peşin olarak ödeneceği, taksitini ödemeyen üyelere idare heyeti tarafından bir ihbarname gönderileceği, ihbarnamenin tebliğinden itibaren bir ay içerisinde taksitini ödemeyen üyenin istifa etmiş kabul edileceği hükme bağlanmıştır. İlk Ocak Yasası'nda aidatlarda şehirli ve köylü için farklı miktarlar belirlenmişken yapılan değişikliklerle bu fark kaldırılmış, bunun yerine öğrenciler için bir ifade eklenmiştir. İlk yasa hükümlerinden farklı olarak, üyelik aidatını ödemeyenlerle ilgili zorlayıcı bir hüküm konulmuş, ödemeyenlerin ilişkisinin kesileceği karara bağlanmıştır.⁵⁷ Burada yapılan değişikliklerde konular detaylandırıldığı gibi ocaklara ait mensubiyet usulleri de zorlaştırılmıştır.

Yeni ocak açmanın şartları da 14-18. maddeler arasında açıklanmıştır. Ocak üyelerinden birinin yeni açılacak ocak bölgesinde yedi kişilik bir müteşebbis heyet teşkil edebileceği, bunların da ocağın faydalı olacağına dair sebepleri ve şartların mevcut olduğunu bildirmesi durumunda merkezi heyetin bu teklifi kabul edebileceği belirtilmiştir. Bunun dışında, bir müfettişin gönderilmesi veya bir ocak vasıtasıyla araştırma yaptırılarak bir defaya mahsus olmak üzere on beş kişiyi asıl üye adayı seçmek için müteşebbis heyete yetki verileceği, adaylar hakkında yapılacak araştırmadan sonra üyeliklerin kabul edileceği ve onaylanacağı ifade edilmiştir. Onaydan sonra üyeler tarafından idare heyetinin seçileceği ve ocağın böylece oluşturulmuş olacağı 14. madde hükmünde belirtilmiştir. Bir önceki yasa maddesinde iki üyenin yeni ocağın açılması yönündeki teklifi ile ocağın merkez heyeti tarafından kurulacağı belirtilmişti. Burada usul ve esaslarda değişiklik yapıldığı anlaşılmaktadır. On beşinci maddede ise Türk Ocağı'nın bir olduğu, herhangi bir ocak üyesinin bütün ocakların üyesi olduğu, ancak herhangi bir ocaklının kayıtlı olduğu ocak dahilinde yasa gereğince sahip olduğu yetkiden istifade edebileceği belirtilmiştir. Burada bir önceki yasa içeriğinden farklı olarak, ocaklıların sahip oldukları yetkileri hangi durumda kullanabileceklerine dair bir hüküm eklenmiştir. On altıncı maddede ise önceki yasadan farklı ve yeni bir madde eklenmiştir. Burada, ocaktan ocağa kaydını naklettiren üyenin durumunun yeni ocak idare heyeti tarafından bir önceki ocağa bildirileceği belirtmiş, ocaktan kaydı silinen bir üyenin isim ve hüviyet bilgilerinin merkezi heyet tarafından bütün ocaklara bildirileceği ve hiçbir ocağın bu durumda olanları yeniden kaydedemeyeceği ifade edilmiştir. On yedinci madde ile yeni bir madde hükme bağlanmıştır. Buna göre herhangi bir ocak üyesinin bir yerden diğer bir yere ikamet maksadıyla gitmesi halinde yasanın verdiği yetkilerden yararlanabilmesi için yeni yere varmasından itibaren üç ay içerisinde yeni yer Türk Ocağı'na müracaat ederek kaydını yaptırmaya mecbur olduğu belirtilmiştir. On sekizinci maddede ise, önceki yasa maddesi ile aynı içerik korunmuştur. Seyahat veya görev nedeniyle bir yerde bulunan ocak üyesinin taksit zamanının gelmesi durumunda, taahhüdünü bulunduğu mahallin ocağına vermeye mecbur olduğu ve oradan alacağı makbuzun her ocakta geçerli olduğu hükmüne yer verilmiştir.⁵⁸

Türk Ocakları'nın "mahalli" ve "merkezi" olmak üzere iki teşkilatının olduğu belirtilmiş, mahalli teşkilatın "dernek", "idare heyeti" ve "murakabe heyeti" olmak üzere üç organının olduğu 19. madde hükmünde belirtilmiştir. İlk yasa içeriğinde ise "hususî" ve "umumî" teşkilat tanımı yapılmış, hususî teşkilatın dört organı belirtilmişti. Yeni yasa hükmüne merkezi/mahalli teşkilat, "mahalli kongre" yerine "dernek" eklenmiş, buradan "bütçe heyeti" çıkarılmıştır. Yirminci maddede ise derneğin vazifeleri sıralanmıştır. İçtimaa mahsus reis ve kâtipleri seçmek⁵⁹, idare ve murakabe raporlarını müzakere etmek, yeni idare ve murakabe heyetlerini seçmek, yeni idare heyetinin tanzim edeceği bütçeyi tasdik etmek, kurultaya gidecek delegeyi seçmek (Dernek seçme yetkisini idare heyetine de verebilmektedir.), namzet azayı kabul veya reddetmek bu vazifelerden sayılmıştır. Kurultaya seçilecek delegenin ocaklı olması gerektiği, derneğin her yıl mart ayının ilk cumasında toplanacağı, üyelerin en az onda üçünün hazır bulunması ile açılabilceği, ilk

⁵⁷ Agm, s. 5; *Türk Ocakları Yasası*, s. 4-5; *1340 Senesi Nisanında Toplanan...*, s. 70-71.

⁵⁸ *Aydın Tarihi*, C.: 5, S.: 14, s. 1340; *Agm Senesi Nisanında Toplanan...*, s. 72.

⁵⁹ *Türk Ocakları Yasası*, s. 5-6; *Aydın Tarihi*, C.: 5, S.: 14, s. 5.

toplantıda bu sayının temin edilememesi durumunda derneğin bir hafta geriye bırakılacağı, ikinci toplantıda üye sayısına bakılmayarak toplantı yapılacağı 21, 22, 23 ve 24. maddelerde hüküm altına alınmıştır. Bir önceki yasa hükümlerinde mahalli kongrenin de aynı usullerle toplanacağı belirtilmişti. Burada aynı usul, derneğin toplanmasında belirlenmiştir.⁶⁰

Yeni Ocak Yasası'nın 25-33. maddeleri "idare heyeti" ile ilgili usul ve esasları açıklamıştır. İdare heyetinin dernekte en çok oy almış olan yedi kişiden oluşacağı ve görev süresinin ise bir yıl olacağı belirtilmiştir. Bu heyetin ocağı temsil ve idare edeceği, icraatlarından dolayı derneğe ve merkezi heyete karşı sorumlu olacağı vurgulanmıştır. İdare heyetinin kendi üyeleri arasında bir reis bir katip bir mesul murahhas bir muhasebeci bir de veznedar seçeceği, reisin idare heyetinin verdiği kararları yerine getirme vazife ve yetkisine sahip olduğu belirtilmiştir. Yasa hükümlerini yerine getirmede, bizzat nakdi ve idareye ait işlerde idare heyeti kararıyla hareket edeceği, ocağın yazışmalarını reisin imza edeceği, bulunmadığı hallerde idare heyetinden birini vekil bırakacağı vurgulanmıştır. İdare heyetinin bütün işlerini karar altına almaya mecbur olduğu, idare heyeti üyelerinden birinin toplantılara beş defa önemli bir sebep olmaksızın katılmaması durumunda bir ihtardan sonra istifa etmiş sayılacağı ve yerine yedek üyelerden en fazla oy alan kişinin davet edileceği belirtilmiştir. İdare heyetinin gerek görmesi halinde derneği toplantıya çağırabileceği, ocaklılardan onda üçünün müracaatı olduğu ve bu müracaatın merkez heyeti tarafından onaylandığı takdirde idare heyetinin derneği toplantıya çağırmaya mecbur olduğu vurgulanmıştır. Üyeler arasındaki ihtilaflarda idare heyetinin hakem olduğu, üye ile idare heyeti arasındaki ihtilaflarda ise derneğin hakem olduğu belirtilmiştir. Türklük ve ocaklılık şerefine zarar veren bir suç ile ahlaki kötülüğü görülen, yasaya muhalif veya arkadaşlarının şeref ve haysiyetine tecavüz eden herhangi bir üyenin savunması alındıktan sonra idare heyetinin kararı ve merkezi heyetin onayıyla üyelik kaydının silineceği hükme bağlanmıştır. Buradaki hükümlerin büyük kısmı bir önceki yasa hükümleriyle aynı içeriğe sahiptir. Ocak yazışmalarını reisin imzalayacağı önceki yasada belirtilmiş olmakla birlikte, yeni yasa değişikliğinde reisin bulunmadığı zamanlarda yerine vekil bırakabileceği ifade edilmiştir. Yasanın 33. maddesinde murakabe heyeti açıklanmıştır. Murakabe heyetinin dernek tarafından idare heyetinin hesaplarına bakmak üzere seçilen üç kişilik bir heyet olduğu, her üç ayda bir idare heyetinin hesabının incelenebileceği, bir yıllık hesaplara ait raporunu da derneğin toplanmasından önce düzenleyeceği belirtilmiştir. Murakabe heyetine dair hükümler önceki yasa hükümlerinden daha detaylı olarak düzenlenmiş, murakabe heyetinin hangi zamanlarda raporlar hazırlayacağı açıklanmıştır.⁶¹

Ocak Yasası'nda "merkezi teşkilata" dair genel hükümler 35-41. maddelerde sıralanmıştır. Merkezi teşkilatın "Kurultay, Merkezi Heyet, Murakabe Heyeti, Hars Heyeti" olmak üzere dört kısma ayrılığı belirtilmiş, Kurultayın bütün⁶² ocakların seçtiği birer delegeden teşekkül edeceği, toplanma zamanının her yıl nisan ayının yirmi üçüncü günü olduğu, hars heyetinde bulunanların da Kurultayın tabii üyeleri olacağı vurgulanmıştır. Türk Ocakları Kurultayı'nın Ankara'da toplanacağı, merkezi heyetin lüzum görmesi halinde başka bir yeri toplanma yeri olarak kabul edebileceği ifade edilmiştir. Kurultayın görevleri; "İçtimaa mahsus reis ve reis vekilleriyle katipleri seçmek, murahhasların tekliflerini dinlemek ve müzakere etmek, hars heyetinin raporlarını müzakere etmek, ocakların müttehit ve ahenktar bir tarzda çalışabilmeleri için lazım olan esasları tanzim ve tertip etmek, üçüncü ve dördüncü fıkradaki esasları tespit için kurultayın devam ettiği müddete münhasır olmak üzere lüzumuna göre encümenler teşkil etmek, merkezi heyetle murakabe heyeti üyelerini seçmek ve teklif vukuunda hars heyetine girecek azalar hakkında karar vermek, yasanın değişikliğine ait kararları oyların üçte ikisiyle vermek." şeklinde sıralanmıştır. Kurultayın belirlenen günde mevcut üye ile açılarak müzakereye başlayacağı, Kurultay merkez heyeti tarafından veya mevcut ocakların yarısından bir fazlasının talebi ile

⁶⁰ *Ayın Tarihi*, C.: 5, S.: 14, s. 1; *Türk Ocakları Yasası*, s. 6; *1340 Senesi Nisanında Toplanan...*, s. 72-73.

⁶¹ *Ayın Tarihi*, C.: 5, S.: 14, s. 1; *Türk Ocakları Yasası*, s. 7-8; *1340 Senesi Nisanında Toplanan...*, s. 73-76.

⁶² *Ayın Tarihi*, C.: 5, S.: 14, s. 1

olağanüstü toplanmaya davet edilebileceği, önceki Kurultaya seçilmiş olan her üyenin olağanüstü toplantının üyesi olduğu ifade edilmiştir. Kurultay müzakerelerinin aynen kayıt altına alınarak basılacağı ve bütün ocaklara gönderileceği belirtilmiştir. İlk Ocak Yasası'nda "Umumi Kongre" yasada yapılan değişiklikle "Kurultaya" dönüşmüştür. Kurultayın görevleri yeni değişikliklerle daha da detaylandırılmış, olağanüstü toplantılarda usuller belirlenmiştir.⁶³

Merkezi heyetin Kurultay tarafından seçilen on iki üyeden oluşturulacağı, merkezi heyetin bütün ocakların ortak bir mercii olduğu, görev yerinin Ankara olduğu, çoğunluk kararıyla gerekli görülmesi halinde geçici olarak başka bir yerde toplanabileceği 42-44. maddelerde hükme bağlanmıştır. Yasanın 45. maddesinde merkezi heyetin görevleri sıralanmıştır. Ocağın gayelerini belirleyen ikinci maddesi gereğince Türkler arasında milli şuurun kuvvetlendirilmesine, Türk harsının meydana çıkarılmasına medeni, sıhhi gelişime ve milli iktisadın inkişafına çalışmak, bütün ocakları ilgilendiren yayınları düzenlemek yani mecmua, kitap, risale neşretmek, ocaklara konferansçılar, sanat ve ihtisas uzmanları göndermek, seyyar sergiler vücuda getirmek, ocak müzelerinin okuma salonlarının kütüphanelerin oluşturulmasına yardım etmek, ocakların bunlara ait faaliyetleriyle idare ve hesaplarına ait iş ve işlemleri teftiş ve murakabe ile kendi bütçesini tanzim etmek, merkezi heyetin görevleri arasında sayılmıştır. Merkezi heyetin kendi üyeleri arasından bir reis, bir umumi katip, bir teftiş heyeti, bir muhasip ve bir veznedar seçeceği, merkezi heyet kararlarını reis, umumi katip ve muhasipten oluşacak üç kişilik bir icra heyetinin uygulayacağı, bu heyetin merkezi heyetin aylık toplantılarında kararların uygulanmasına dair bilgi verme yükümlülüğü olduğu⁶⁴, merkezi heyet evraklarını reisin, reisin bulunmaması halinde umumi katibin imzalayacağı, merkezi heyet reisinin lüzum gördüğü zamanlarda ocakların idare heyetlerinden mahalli durumu aydınlatır rapor isteyebileceği, herhangi bir ocakta uygun olmayan bir hareket görmesi durumunda o ocaktan tasfiye yapabileceği 46-50. maddelerde hüküm altına alınmıştır. Merkezi heyet müfettişlerinin idare heyeti ve dernekler toplantısına oy kullanmaksızın katılabilecekleri, müfettişlerin ocaklarda yapacakları incelemeler neticesinde verecekleri raporlar üzerine merkezi heyetin lüzum görmesi halinde ocağın idare heyetini tamamen veya kısmen düşürebileceği, ancak bu kararı almasına sebep olan konuları açıklamak için derneği toplayacağı, derneğin görüşleri merkezi heyetçe uygun görülmediği takdirde merkezi heyetin kurultaya karşı sorumluluğu üzerine alarak ocağı kurultayın onayına kadar erteleme ve geçici olarak kapatma yetkisine sahip olduğu 51. maddede detaylandırılmıştır. Merkezi heyet üyelerinden birinin önemli sebepler bulunmaksızın toplantılarda beş kez hazır bulunmaması durumunda bir ihtardan sonra istifa etmiş kabul edileceği ve yerine yedek üyelerden en çok oy alan kişinin çağrılacağı 52. maddede vurgulanmıştır. 42-52. madde hükümleri Ocak Yasası'nın ilk halinde de büyük oranda yer almaktadır. Bazı kısımların değiştirilmiş yasa içeriğinde biraz daha detaylandırıldığını söyleyebiliriz. Farklılık olarak ise ilk yasa içeriğinde merkez heyeti tarafından ayda bir olmak üzere ocağın yayın organı "Türk Yurdu'nu" yayımlayacağına dair hüküm, yeni yasa içeriğinde yer almamıştır.⁶⁵

Ocak Yasası'nın 53-59. maddelerinde hars heyeti ile ilgili hükümlere yer verilmiştir. Hars heyetine üye olabilmek için harsi faaliyetlerde şöhret kazanmış olmak gerektiği, hars heyeti üyesinin "kayd-ı hayat" ile Kurultay tarafından seçileceği ve Kurultayın tabii delegeleri olacakları, hars heyeti üyelerinin asgari on olabileceği ve azami kırka kadar çıkabileceği, her yıl Kurultayın dağılmasından sonra Ankara'da bulunan hars heyeti üyelerinin ocak merkezinde toplanarak aralarından bir reis ve bir umumi katip seçecekleri, umumi katibin o yıl olması gerekli ve imkan dahilinde görülen harsi ve ilmi teşebbüslere dair bir program hazırlayarak nihayet on gün içinde gerekçeleri ile birlikte heyetin tartışmasına açacağı, program müzakere ve kabul edildikten sonra merkez heyetiyle birlikte takibine başlanılacağı, hars heyeti yazı işlerinin umumi

⁶³ *Aydın Tarihi*, C.: 5, S.: 14, s. 14; *Türk Ocakları Yasası*, s. 9-10; *1340 Senesi Nisanında Toplanan...*, s. 76-77.

⁶⁴ *Aydın Tarihi*, C.: 5, S.: 14, s. 14.

⁶⁵ *Türk Ocakları Yasası*, s. 10-11; *Aydın Tarihi*, C.: 5, S.: 14, s. 1340; *Senesi Nisanında Toplanan...*, s. 77-79.

katibin idaresi altında bulunan bir şube tarafından yerine getirileceği, bu şubenin Türkçe ve Fransızca haberleşmeleri yapacak iki katiple bir mübeyyizden oluşacağı belirtilmiştir. Umumi katibin dışarıda ve içeride Türklüğü ilgilendiren bütün ilmi yayınları takip ile gerekli eserleri merkez kütüphanesine getirtmek, çeşitli yerlerde oluşan kavmiyat, coğrafya, tarih ve lisaniyat cemiyet ve müesseseleriyle haberleşerek Türkiye içerisindeki ilmi hareketleri bütün Türk alemine tanıtmaya vasıtalarını hazırlamakla yükümlü olduğu, bu muhabere ve teşebbüslerin merkezi heyet reisinin emriyle ve onun sorumluluğu altında yapılacağı vurgulanmıştır. Hars heyetinin bütün ocakların hars ve ilim meselelerinde ortak bir mercii olduğu, merkezi heyetin bu meselelerde hars heyetinin görüşlerinden ve irşadından istifade edeceği, Türklüğü ilgilendiren hars ve ilim meselelerinde merkezi heyetin hazırlayacağı araçlardan yararlanarak gerekli çalışmayı yapacağı belirtilmiştir. Hars heyeti ile ilgili düzenlemelerde önceki yasa içeriği önemli oranda yer almakla birlikte yeni yasada detaylandırılmış ve bazı hükümler eklenmiştir. Katiplerin yabancı dil bilmesi, yazışmalarda yabancı dilin kullanılması yeni hükümlerden biri olmuştur. İlmi çalışmaların takip edilmesi ve Türklüğü ilgilendiren temel unsurlarda çalışmalar yapan müesseselerle irtibat halinde olunması da eklenen hükümler arasında olmuştur.⁶⁶

Ocak Yasası'nın 60. maddesi "murakabe heyetini" açıklamaktadır. Bu heyetin merkezi heyetin hesaplarını teftiş etmeye memur üç kişilik bir heyetten oluşturulacağı, raporlarını yıllık toplantılarda okunmak üzere hazırlayacakları hüküm altına alınmıştır. Bir önceki yasa hükmü ile aynı içeriği sahip bir madde olmuştur.⁶⁷ 61 ve 62. maddelerde "teftiş heyetiyle" ilgili hükümlere yer verilmiştir. Merkezi heyetin kendi üyeleri arasından bir veya bir kaçını ocakları teftiş ve murakabe için seçebileceği, müfettişlerin vazifelerinin ise; ocakların işlerini, hesaplarını teftiş etmek ve yasa hükümleri ile mesai programının uygulanmasına nezaret etme şeklinde sıralanmıştır. Müfettişlerin ayrıca merkezi heyete rapor verecekleri de yasa hükmünde yer almıştır. Merkezi heyetin lüzum görmesi halinde herhangi bir ocağın bir veya birkaç üyesine ayrıca teftiş yetkisi verebileceği, bunların görev ve yetkilerinin de diğer müfettişlerle aynı olduğu vurgulanmıştır. Müfettişler dışında ocak üyelerine verilen yetki, bir önceki yasa içeriğinde yer almamış, yeni yasada madde haline getirilmiştir. Yasanın 63. maddesi "yedek aza" ile ilgili içeriğe sahiptir. Heyetlerde herhangi bir nedenle boşalma olması durumunda merkezi heyet ve idare heyetleri için yedi, murakabe heyeti için üç üyenin ayrıca seçileceği, yedek üyenin geçici veya daimi olarak davet edilebileceği belirtilmiştir.⁶⁸

Ocak Yasası'nın 64-72. maddeleri "müteferrik maddeler" adıyla gruplandırılmıştır. Türk Ocağı'ndaki bütün seçimlerin gizli oyla yapılacağı, Türk Ocağı Yasası'nın tamamıyla uygulanmasını sağlamak için merkezi heyet tarafından bir talimatname düzenleneceği, yasa değişikliğine ancak mevcut ocakların yarısından bir fazlasının katılımıyla toplantı yapabilecek Kurultayın üçte ikisinin oyuyla karar verilebileceği ve ondan sonra müzakerelerin çoğunlukla cereyan edebileceği, hiçbir ocağın Türk Ocakları'nın "naşir-i efkârı" olarak gazete ve mecmua çıkaramayacağı, bu yetkinin yalnızca merkezi heyette olduğu, ocakların açıldığı ilk gün olan 18 Mart 1328 (31 Mart 1912) tarihinin⁶⁹ her yıldönümü ocakların bayram günü sayılacağı, ocaklıların her yerde tanışmaya vesile olmak için ocağa has aynı şekilde bir "alamet" kullanacakları, ocaklara olağanüstü hizmetleri geçen ocaklıların vefatlarında derneklerin kabulüyle resimlerinin ocak salonuna asılacağı ve ocağın mecmualarında isimlerinin ilan edilmek üzere durumun merkezi heyete bildirileceği, yasanın ikinci maddesindeki şartlar dâhilinde Türklüğe hizmet etmiş olanların heykellerinin yapılması, resimlerinin ocaklara asılması, isimlerinin ocakların iftihar levhasına yazılması, kendilerine teşekkür ve takdir veya selamı içeren

⁶⁶ *Ayin Tarihi*, C.: 5, S.: 14, s. 7; *Türk Ocakları Yasası*, s. 11-13; *1340 Senesi Nisanında Toplanan...*, s. 89.

⁶⁷ *Ayin Tarihi*, C.: 5, S.: 14, s. 7

⁶⁸ *Türk Ocakları Yasası*, s. 13; *Ayin Tarihi*, C.: 5, S.: 14, s. 7; *1340 Senesi Nisanında Toplanan...*, s. 89-91.

⁶⁹ Türk Ocağı, 25 Mart 1912 tarihinde kurulmuş olmakla birlikte, 31 Mart 1912'de Tanin gazetesinde hükümetin onayı ile Türk Ocağı'nın kurulduğu ilan edilmiştir. Muhtemelen bu tarih Ocak Yasası'na bu nedenle yazılmıştır.

tezkireler gönderilmek suretiyle taltif edilmesi hükme bağlanmıştır. Bu taltifi hars heyetinin Kurultaya teklif edeceği, Kurultay üyelerinin üçte ikisinin oylarıyla karar verileceği, kararın ocağın dergileriyle ilan edileceği belirtilmiştir. Bir önceki Ocak Yasası'nda ocağın “naşir-i efkârı” olarak Türk Yurdu belirlenmiş, burada bu konu belirtilmemiştir. Değişikle bu yetkinin sadece merkezi heyette olduğu vurgulanmıştır. Yeni bir madde olarak, ocak kuruluş tarihi ocaklar için bayram günü olarak belirlenmiştir. Diğer yeni bir hüküm ise, ocaklıların tanışmalarına vesile olmak üzere ocağa has bir işaretin belirlenmesi olmuştur.⁷⁰

6.Kars Türk Ocağı Delegesi Latife Hanım'ın Kurultay Konuşması

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın eşi Latife Hanım'ın Kars Türk Ocağı delegesi olarak yapmış olduğu konuşma, Kurultay delegeleri tarafından Türk kadınıni temsil eden, bir şeref ve iftihar vesilesi kabul edilmiştir. Latife Hanım Kurultaya katılan ilk kadın delege olmuştur. Latife Hanım'ın Kurultaya katılması ilk günden itibaren bütün delegeleri derinden etkilediği ve mutlu ettiği anlaşılmaktadır. Latife Hanım'ın Kurultayda yapmış olduğu konuşma, kuvvetli bir belagata sahip hatip olduğunu göstermektedir. Telaffuzlarının temiz ve pürüzsüz olduğu, beyanlarındaki tarz ve edanın fikirlerle uyumlu olduğu ve dimağı bir terbiyenin ürünü olduğu katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Delegeler Latife Hanım'ın konuşmasından derin bir inşirah ve iftihar duyduklarını belirtmişlerdir. Konuşma için yerlerinden kalktıkları andan itibaren başlayan sürekli alkışların kürsüde ilk kelimelere başlayınca kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Konuşmaya akıcı bir şekilde başlayan Latife Hanım, konuşmasını aynı şekilde sürdürmüştür.⁷¹

Sözlerine “Aziz arkadaşlarım!” hitabıyla başlayan Latife Hanım, Kurultaya Kars Türk Ocağı delegesi olarak katıldığını belirtmiştir. Türk Ocağı'nın samimi bir ferdi olduğunu, önemli bir merkezi temsil etmesinden dolayı iftihar ettiğini belirtmiştir. Kendisine gösterilen güzel kabulden dolayı teşekkür etmiş, minnettar olduğunu vurgulamıştır. Bizzat tanıdığı ve hatıralarını derin bir hissiyatla muhafaza ettiğini belirttiği Kars Türk Ocağı'nın kendisine verdiği görevi yerine getirirken oradaki üyelerin selamlarını Kurultay delegelerine iletmiştir. Latife Hanım gönderilen selamın kalplerin samimi bir işareti olduğunu vurgulamıştır. Kars Ocağı'nın bir yıl önceki faaliyetleri hakkında bilgi vermek için Kurultay delegelerinden izin istemiştir. Kars Türk Ocağı'nın ilk defa 15 Eylül 1339'da (15 Eylül 1923) kurulduğunu, Kars çevresinde millî ve içtimai hayatın ilk adımını atma gibi bir tesirinin olduğunu belirtmiştir. Bu tesirin Kars Türk Ocağı için bir iftihar vesilesi olduğunu vurgulamıştır. Kars Türk Ocağı'nın üye sayılarını mesleklere göre taksim edilmiş şekilde belirtmiş, Ocağın hayır alanında yapmış olduğu hizmetlerden bahsetmiş, Hilal-i Ahmer'e, fakir okul çocuklarına yapılan yardımdan, İğdir muhacirlerine yapılan nakdi yardımdan bahsetmiştir.⁷²

Ocağın temsil faaliyetlerini açıklayan Latife Hanım, Türk Ocağı'nın birlik ve beraberlik içerisinde bulunan bir kitleden oluştuğunu, uzun yılların tesiriyle milletin mezhep ve anlayış tarzı cereyanlarını ortadan kaldırmak için daimi olarak çaba sarf ettiğini, büyük ve verimli neticeleri gördüğünü belirtmiştir. Feyizli ve üretken Türk neslinin çocukları arasında yabancıların nifakla baktıkları mezhep ve anlayış tarzları aleyhine bütün ocakların hep birlikte azim ve metanetle mücadele etmelerinin zorunlu olduğunu Kurultay delegelerinin dikkatine sunmuş ve şiddetli bir şekilde alkışlanmıştır. Kars Türk Ocağı'nın binasızlık nedeniyle zor durumda kaldığını, bu konuda merkezi heyetin yardımını talep ettiklerini belirten Latife Hanım, Ocağın 1925 yılı içerisindeki çalışma programını detaylandırmış ve yorumlayarak açıklamıştır. Türk milletinin saadet ve selametinin, harsi ve medeni gelişimin temin edilmesi ile mümkün olduğunu, Türk vatanının ancak saf ve samimi Türk milliyetperverlerinin mefkureleri ile ilerleyip yükseleceğini belirtmiştir. İyi vatandaşlığın en güvenilir ve önemli alametinin Türk milliyetini, Türk hars ve

⁷⁰ *Ayın Tarihi*, C.: 5, S.: 14, s. 3; *Türk Ocakları Yasası*, s. 14; *1340 Senesi Nisanında Toplanan...*, s. 92-93.

⁷¹ *Ayın Tarihi*, C.: 5, S.: 14, s. 3

⁷² *Agm*, s. 3

medeniyetini candan kabul etmek olduğunu, Türk vatanına hizmet ve bağlılığın Türk milletine hizmet ve bağlılıkla eş değerde olduğunu vurgulamıştır. Ocakların milli, medeni ve içtimai faaliyetlere vakit harcarken gözlerini Türk vatanının kurtuluşuna, Türk milletinin çelikten yekpare medeniyet kütlesi olması gayesine yönelttiğini belirtmiştir. Temiz bir hedefe yürürken ellerini samimi olarak vatanperver ve milliyetperverlere açmış olan ocakların başarılı olmasının tabii bir iş olduğunu belirtmiş, Kars Türk Ocağı'nın Kurultayın ve merkez heyetinin daima ilgisine ve yardımına ihtiyaç duyduğunu ve yardıma layık görüleceği ümidinde olduğunu ifade etmiş, bir sonraki yıl Kurultaya gelecek Kars delegesinin daha kapsamlı bir çalışma sonucu getirebilmesi için bütün varlıkları ile çalışacaklarına güvenilmesini rica etmiştir. Konuşmasını tamamlayan Latife Hanım, şiddetli ve sürekli alkışlarla uğurlanmıştır.⁷³ Türk Ocakları açısından bir kadın delegenin bir ocağı temsilen katılması, ocaklarla ilgili değerlendirme yapması, Türk milliyetçiliğinin gelişiminde kadınların katkısını göstermesi bakımından önemli bir gelişme olmuştur. Türk kadınının ocaklarda erkeklerle ortak mesai yapmaları konusu, Türk Ocakları'nın önemli hedeflerinden biri idi. Türk Ocakları İkinci Kurultayına Latife Hanım'ın delege olarak katılması ve yaptığı konuşma, belirlenen hedefe giden yolda önemli bir adım olmuştur.

7.Hamdullah Suphi Bey'in Kurultay Konuşması

Ankara Türk Ocağı İdare Heyeti Başkanı ve Merkezi Heyet Başkanı Hamdullah Suphi Bey, Kurultay müzakerelerinin tamamlanmasından sonra delegelere heyecanlı bir konuşma yapmıştır.⁷⁴ Kurultaydaki konuşmasına “aziz arkadaşlarım” diyerek başlamıştır. Kurultayın açıldığı günden itibaren duyduğu sevinci ve gururu belirten Hamdullah Suphi Bey, Kurultay açılışında kendisini etkileyen durumlardan örnekler vermiştir. Kurultay açılışında ara sıra başını arkaya çevirdiğini, gözlerinin üyelerden biri üzerinde bir süre dalıp kaldığını belirtmiştir. İlk gördüğü kişinin İstanbul Türk Ocağı'nın ilk yıllarında fakir ve mütevasi Türk Ocağı binasının içinde sohbetleri dinlemeye gelenlerin yirmi, yirmi beş kişiyi geçtiği bir zamanda iskemle yetmediği için iki üç arkadaşıyla birlikte Divanyolu'ndaki bir gazinodan sırtında iskemle taşıyan ve misafirlere oturacak yer ayarlayan eski bir ocaklı olduğunu belirtmiştir. Bir diğerrinin ise, gece yarısına kadar devam eden ve bitmesi istenmeyen bir toplantının sonunda evine dönmeye imkan bulamadığı için bir masanın üstüne yataksız ve yorgansız uzanarak uyuyan bir arkadaş olduğunu vurgulamıştır. Hemen yanındaki kişiye baktığında, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Hafir'de bir hastanın başına ana şefkatiyle eğilmiş bir doktor gördüğünü belirtmiştir. Hasta ile doktorun ocaklı olduğunu, Almanların kendi hastaneleri olmasına rağmen Türk hastanesinde tedavi olmayı tercih ettiğini, burada “vazifenin sınırları imkanla ölçülür” diyen bir ocaklının olduğunu vurgulamıştır. Yine toplantıda esmer bir çehrenin gözüne çarptığını belirtmektedir. Karadeniz sahillerini Rus donanması topa tuttuğunda Hopa'da hastanenin doktoru, kasabanın kaymakamı, jandarmanın zabiti görevlerini üzerine almış eski bir ocaklının olduğunu belirtmiştir. Diğer tarafta ise, çok genç yaşına rağmen ömrünün yarısını savaştan savaşa koşmakla geçirmiş bir zabitin oturduğunu belirtmiştir. Milletin yükseltici ilhamını uzun yıllar Türk gençliğine vermiş olan eğitimcilerin bulunduğunu, Türk vatanının ölüm kalım meselesinde vazife kabul etmiş olan mebus ve ocaklıların bulunduğunu, Türk dünyasının milli şuura ermesi için yirmi beş otuz senedir kalemle mücadele eden yazarların yer aldığını, Kurultay toplantısının büyük ve muhteşem bir kuvvetin tezahürü olduğunu belirtmiştir.⁷⁵ Kurultaya katılan delegelerin son dönemde dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşanan sıkıntıları bizzat yaşayan ve tarihe tanık olan kişiler olduğu belirtilirken, Türk Ocağı ve ocaklı kimliğinin kuruluştan itibaren korunduğuna vurgu yapılmıştır.

Hamdullah Suphi Bey, Türk Ocakları müessesesinin gelişimine duyulan mutluluktan çok, “büyük bir akidenin candan müminlerini” görmekten mutluluk ve gurur duyduğunu belirtmiştir.

⁷³ Agm, s. ض

⁷⁴ Agm, s. ك

⁷⁵ Agm, s. ل

Anadolu'daki ocakları yakından seyrettiğini belirten Hamdullah Suphi Bey, fikri kuvvetin oldukça büyük olduğuna işaret ederek, Anadolu'yu baştan başa kuşatan ve yıkan felaketlerin Türk Ocakları'na mani olamadığını ve ocakların inkişafını sürdürdüğünü ifade etmiştir. Başlangıçta Osmanlı İmparatorluğu'nun yalnızca bir şehrinde ve o şehrin yalnız bir köşesinde bir Türk Ocağı'nın açıldığını, şimdi ise nereye gidilirse gidilsin karşlarına bir Türk Ocağı'nın çıktığını belirtmiştir. Ocakların kapısından içeri girildiğinde sadelik ve fikrin göze çarptığını, kullanılan eşyalarda ve resimlerde Türklere ait izlerin olduğunu ifade etmiştir. Ocakların “fikri, maksadı, imanı olan bir zümrenin” toplanma yeri olduğunu, bu mescidin kendine has bir cemaatinin olduğunu belirtmiştir. Mescidin fakirliğine karşı cemaatin manen aynı derecede büyük ve zengin olduğunu ifade etmiştir. Ocaklarda karşılaştığı gençlerden bir kısmının memleketin koskoca bir mıntıkası için hakiki bir varlık kuvveti olduğunu belirtmiştir. Küçük ocaklardan başlayarak bütün halkın hürmet ve muhabbetiyle kuşatılmış olan güçlü ocakların bulunduğunu belirten Hamdullah Suphi Bey, binaların yeterli teçhizata sahip kalabalık cemaatlerin ziyaretine imkan sağlayan mabetler olduğunu ifade etmiştir. Kongre delegesi Ferit Celal Bey'le Adana'dan döndükleri bir esnada kendisine Ferit Celal Bey'in sorular yönelttiğini belirtmiş ve ona vermiş olduğu cevapları Kongre delegelerine nakletmiştir. Dağ başında yalnızlıktan bunalan bir çobanın karşı dağa seslendiğini, karşı dağdan cevap gelmesi durumunda o çobanın yalnız olmadığını ve sürüsünü bekleyen bir çobanın olduğunu belirten Hamdullah Suphi Bey, Türk Ocakları'nın da “dağdan dağa seslenen çobanlar” gibi olduğunu, dağların boş olmadığını, ocakların masum sürüleri beklediğini vurgulamıştır. Kurultay delegelerinin, dağların Ankara'ya yolladığı “hayat sesleri, varlık sesleri, mücadele sesleri” olduğunu ve delegelerin “kendi köşemizde iş başındayız, sürüleri bekliyoruz” cevabını verdiğini belirtmiştir.⁷⁶ Hamdullah Suphi Bey, burada ocaklıları Türklük davasına iman etmiş olan inananlar olduklarını vurgularken, bütün ocakların Türklüğü bekleyen, koruyan ve gözetleyen müesseseler olduğuna işaret etmiştir. Bu yönüyle hem ocaklara hem de ocaklılara görev ve sorumluluk verilmiştir.

Hamdullah Suphi Bey, uzun ayrılık asırlarından sonra kavuşma günlerine ulaşıldığını, fütuhât yollarında birbirlerinden uzaklaşanların birbirlerini aramaya yöneldiklerini ve toplanmanın başladığını belirtmiştir. Kurultaya başkanlık eden Ağaoğlu Ahmet Bey'i “ihtiyar müşidimiz” olarak niteleyen Hamdullah Suphi Bey, Onun “ayrılanların buluşmasını, hasret çekenlerin kavuşmasını” temsil ettiğini ifade etmiştir. Türk dünyasında ruhların uzaktaki kardeşlerini aradığını, birlik şuurunun idrak edilmeye başladığını, ellerin dağılan kardeşlerin elini tutmak için uzatıldığını belirten Hamdullah Suphi Bey, sınırların milletleri ayıramayacağını, orman içine duvar çekilse de ağaç köklerinin toprakta birbirleri ile buluştuğunu vurgulamıştır. Bu kapsamda Şerif Bey'in Taygalara ait bir hatırasını nakletmiştir. Genç zabitin Afganistan'dan dönerken eski Türk memleketlerine uğradığını, burada bir akşam gezerken eski bir Türk'le karşılaştığını, üç dört bin seneden beri aynı hayatı süren kadim Türk'le konuşmak istediğini, lehçelerin ayrılmış olması zorluğa neden olsa da Kırgız'ın çaresini bulduğunu aktarmıştır. Türk zabatine yaklaşarak şehadet parmağını kaldırarak “bir” derken Şerif Bey'in de “bir”, iki parmağını kaldırarak “iki” derken Türk zabitinin de iki parmağını kaldırarak “iki” dediğini, sayı yediyi sekizi bulunca Kırgız'ın şehadet parmağını şakağına götürerek “anladım” işaretini gösterdiğini ve Türk zabitinin boynuna sarılarak: “Biz kardeşiz, sen Türk'sün!” dediğini nakletmiştir. Bu iki Türk altı yedi asır birbirinden ayrıldıktan sonra Taygalarda bir akşam bir araya gelmişlerdir. Burada Hamdullah Suphi Bey, bütün Türk lehçeleri içinde sayıları heceleyerek iklim iklim diyar diyar tanışmaların gerçekleştiğini belirtmektedir. Duvarların üstünden dalların, altından ise göklerin birleştiği bir dünyada sınırların hiçbir hükmünün olmadığını belirten Hamdullah Suphi Bey, Türk Ocağı'nın şöhretinin Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarını aştığını, nerede bir avuç Türk varsa orada Türk Ocağı'nın olduğunu, göze görünmeyenlerin görünenden daha az canlı olmadığını sadece sırasını beklediğini, unutulmuş bir Türk diyarında cemaati sesine çağıracağını, mihrabında toplayarak ve

⁷⁶ Agm, s. 6

bir hayat akidesi olarak ortaya çıkarak bir toplanma yeri olacağını belirtmiştir. Uzak Doğu'nun unutulmuş kısımlarında zulmün kapısını kapatıncaya kadar birçok Türk Ocağı'nın açıldığını ve büyük fikri yaymaya başladığını belirten Hamdullah Suphi Bey, Resulzade Mehmet Emin Bey'in İstanbul'daki konuşmasını nakletmiştir. O konuşmada Resulzade Emin Bey: "İngilizler Bakü'ye girdikleri vakit en evvel Türk Ocağı'nı aradılar ve en evvel onu kapattılar." demiştir. Bu durum, İstanbul'da, İzmir'de ve Bursa'da da böyle olmuştur. Ocağın bir bina olmadığını; bir fikir, bir aşk, bir iman olduğunu belirten Hamdullah Suphi Bey, fikri ve aşkı düşman elinin söndürmesinin mümkün olmadığını vurgulamıştır.⁷⁷ Dünyanın dört bir tarafında bulunan Türklerin ortak bir ruha sahip olduğu; tarihin, mekanın, zamanın ve olayların Türkleri birbirinden ayıramayacağı belirtilirken Türklük fikrinin bütün Türkleri kuşatıcı olduğuna vurgu yapılmıştır.

Türk Ocağı sayısının bir yıl içerisinde yetmiştenden yüz otuz beşe yükseldiğini, fikrin nasıl coşkun bir cereyanla akıp gittiğini göstermesi bakımından bunun önemli olduğunu belirten Hamdullah Suphi Bey, Türk Ocakları'nın memleketin her tarafında bir ilim ve sanat, hars ve iktisat, şefkat ve tesanüd cereyanı vücuda getirdiğini ve damarlarda akan kan gibi Türk Ocakları'na aktığını ifade etmiştir.⁷⁸ Ocaktaki sanatkar bir kemancının, içinde fırtınalar uyanan ve aşkı gizleyen aletiyle ocaktan ocağa dolaştığı zaman memleketin Türk sanatkarını tanıyacağını, ocağın Türk halkına sanatın tesirlerini yansıtarak sanatın hamisi sanatkarın dostu ve Türk halkının hadimi olacağını belirtmiştir. Doktorların sıhhi konuşmalarını yapacağını, tarihçilerin engin Türk tarihini Türk halkı önünde anlatacağını, sanat sergilerinin sanata ve sanatkara menfaat ve hürmetle ocaktan ocağa intikal edeceğini belirtmiştir. Sivas'ın Selçuk hatıralarıyla dolu olan tarihi çevresinde Türk Ocağı salonunda bir toplantının yapıldığını, ömrünün yirmi beş otuz senesini Türk içtimaiyatına harcamış olan bir alimin huşu içerisinde Türk tarihinde kadının mevkii, haysiyet ve itibarını izah etmekte olduğunu düşümlerini isteyen Hamdullah Suphi Bey, memleketin yüz, iki yüz köşesinde ilim ve sanat etrafında toplantılar tertip eden, alimi, mürşidi, sanatkarı hürmet ve muhabbetle sararak onların yetişmesine müsait bir hava oluşturan ocakların çok kutsal bir vazife içerisinde olduğunu vurgulamıştır. Köylerde yardım evleri kurarak Türk köylüsüne şefkat ve koruma elini uzatan ocakların ne mübarek bir vazife yerine getirdiğini belirtmiştir. İlimden, sanattan, harstan alınan kuvveti halka şefkat ve hizmet suretiyle uzatmanın, işlerin en faydalısı ve en faziletlisi olduğunu, ocakların bu yolda daha etkin ve etkili bir kabiliyetle çalışacağını belirtmiştir.⁷⁹ Ocakların bulundukları bölgelerde yapmış oldukları ilmi ve sanatsal faaliyetlerin Türklerin yetişmesinde doğrudan etkili olduğuna vurgu yapılmıştır. Diğer taraftan ocakların şube sayısının bir yıl içerisinde yüzde doksan oranında artmış olması, kurumun hızla büyüdüğünü göstermektedir.

Türk Ocakları'nın birçok vazifesi olmakla birlikte iki önemli ihtiyacı karşılamaya mecbur olduğunu, bunlardan birinin devlet teşkilatı altında millet teşkilatına yardım etmek olduğunu, imparatorluk zamanında Türk Devleti nerelerden çekilmişse Türk halkının fırtınaya kapılan yapraklar gibi dağılıp perişan olduğunu, meslekleri ve faaliyetleri düzenli bir teşkilata dayanmayan bir milletin hükümet kudretinin sınırlı olduğunu belirten Hamdullah Suphi Bey, Türk Ocakları içerisinde Türk milletinin meslek ve sanata dair kendilerine müsait ve dost bir çevre bulunduğunu vurgulamıştır. Ocaklarda doktorlar, muallimler, mühendisler gibi bütün meslek sahiplerinin Türk hükümetinin resmi teşkilatını tamamlayacak bir hususi ve mesleki teşkilatı oluşturabilmek için gerekli yardımı bulunduğunu, bütün merkezlerde buna ihtiyaç olmadığını, ocakların önemli bir kısmının merkezlerde bulunması nedeniyle her çeşit meslek sahibinin ocaklardan kendi teşkilatları için istifade etmeye mecbur olduğunu belirten Hamdullah Suphi Bey, ocakların bunlara var güçleri ile yardım etmesi gerektiğini belirtmiştir. İkinci olarak, bir medeniyetten diğer medeniyete geçen Türk milletine bu değişim döneminde rehber olmaya

⁷⁷ Agm, s.

⁷⁸ Agm, s.

⁷⁹ Agm, s.

mecbur olduklarını belirten Hamdullah Suphi Bey, etrafın ameli ve hayati bir medeniyetin darbeleriyle yıkılmış, harap olmuş müesseseler ve onların enkazıyla dolu olduğunu, herhangi bir noktada eski medeniyetin harabelerine tesadüf edilebileceğini, adabımuâşeretten, hükümetten hayat felsefesine kadar her şeye hakim yeni medeniyetin icaplarına uyulması gerektiğini belirtmiştir. Türk Ocakları'nın bu yeni medeniyetin naşiri, rehberi ve hadimi olduğunu, kendi topraklarımız üstünde aynı hükümet idaresinde Türk dışındaki ve gayrimüslim milletlerin gelişim sebeplerinin Garp medeniyetinin sebepleri arasında aranması gerektiğini, Türk Ocakları'nın bu sebepleri birer birer tanıyarak Türk halkına tanıtacağını belirtmiştir.⁸⁰ İstiklal mücadelesinde Garp'a karşı mücadele ederek, Garp'ı mağlup ederek Garbiliği muzaffer kılmış bir millet olduğumuzu, mağlup olunmuş olması durumunda Şarkiliğin kazanacağını, Garp'ın mağlup olacağını belirtmiştir. Kazanarak görünüşte Garp'ın mağlup olduğunu, ancak hakikatte kazananın Garbilik olduğunu belirten Hamdullah Suphi Bey, Garp'taki milliyet fikirlerinden ilham alarak ve Garp'ın vermiş olduğu düsturlarla silahlanarak savaşıldığını, Asya'nın köhne bir köşesinde bütün insanlığı peşine takan halkçılık ve inkılapçılık prensiplerinin muzaffer kılındığını ve bu nedenle Türk Ocakları'nın Garbiliğin temsilcisi olduğunu belirtmiştir.⁸¹ Ocaklara özellikle iki önemli vazife verildiği anlaşılmaktadır. Türk Ocakları'nda farklı meslek gruplarından üyelerin bulunması bu müesseseleri aynı zamanda mesleki bir örgüt rolü üstlenmeye yöneltmiş ve yapılan mesleki faaliyetlerle ocakların bu yönü kuvvetlendirilmiştir. Ocaklara verilen ikinci önemli vazife ise Garp medeniyetine geçilmesi ve Garp medeniyeti ilkelerinin, gerekliliklerinin benimsenmesi yönünde olmuştur. Bu bağlamda yeni hükümete inkılaplar sürecinde toplumsal tabanda en büyük desteğin Türk Ocakları'ndan geldiğini söyleyebiliriz.

Hamdullah Suphi Bey, Kurultay müzakerelerinin bitmesinden ve üyelerden ayrılmanın şimdiye kadar tatmış olduğu sonlardan en üzücüsü olduğunu, şimdiden üyelerin hasretini duymaya başladığını belirtmiş ve bir sonraki yıl daha kuvvetli şekilde, daha kalabalık olarak toplanılacağını, heyecanın daha derin olacağını, kurultaya daha büyük bir mesai yükünün getirileceğini, kapısının önünden geçen her Türk'e yaptığı ve yapacağı hizmetlerle "mübarek müessese" dediyeceğini, bir sonraki yıl kendi tarihinde büyük bir inkişaf daha kaydedeceğini belirtmiştir. Bu duyguların kendisini teselli ettiğini belirten Hamdullah Suphi Bey, delegelere her zaman daha büyük başarılar dilediğini belirtmiş ve savaş yıllarına ait bir hatıra ile sözlerini tamamlamıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda düşmanlara esir düşen genç zabıtlardan birinin Mısır'dan döndüğü esnada kendisine birkaç resim gösterdiğini, bu resimlerden birinin Anadolu haritası olduğunu, acemi bir elle çizilmiş bu hatıranın başlangıçta ne olduğunu anlayamadığını, zabıtın konuyla ilgili bilgi verdiğini, buna göre Seyyid Beşir'de Türk zabıtlarının karargah kumandanından bir Anadolu haritası istediklerini, kumandanın bu ricayı reddettiğini, aradan sekiz on gün geçtikten sonra zabıtların bir defa daha müracaatta bulunduklarını, bu defa da aldıkları cevabın olumsuz olduğunu, bunun üzerine "vatan haritasını biz çiziceğiz" kararı aldıklarını, sahil çocukları yayla çocuklarıyla kasaba çocukları köy çocuklarıyla baş başa vererek titreyen bir elle yavaş yavaş günlerce uğraşarak, düzelterek tekrar çizerek bir vatan haritasının oluşturulduğunu, bir gün hepsinin toplanarak haritanın üstündeki örtüyü çekerek resim açılışı yaptıklarını, hepsinin gözleri yaşlı, heyecan içinde kalplerinde hasretle yanan Türk vatanını seyrettiklerini nakletmiştir. O günkü toplantı ile Kurultayın bu toplantısının birbirine benzediğini belirten Hamdullah Suphi Bey, kendilerinin de hasretini çektikleri bir vatanın haritasını çizmekle meşgul olduklarını ifade etmiştir. Türk Ocakları'nda çalışanların kalplerinde mesut, müreffeh, mamur ve güçlü bir Türk vatanının çizgilerinin aranmakta olduğunu belirten Hamdullah Suphi Bey, kaybolan vatanın Türk gencinin, münevverinin aşkından ve gücünden yeniden doğduğunu vurgulamıştır. Hapsedilmiş ve esir olmuş olan Türk aydınının vatanın hudutlarını yeniden çizdiğini belirten Hamdullah Suphi Bey, Kurultay delegelerinin yeni bir vatan haritası çizdiğini belirtmiş ve sözlerini şu şekilde

⁸⁰ Agm, s. 8

⁸¹ Agm, s. 9

tamamlamıştır: “Anadolu’nun Rumeli’nin yüzlerce köşesinde emeklerinizin vücuda getirdiği yeni şekiller birbirine eklendiği vakit, göreceksiniz, hayran ve yaşarmış gözlerinizle göreceksiniz, yeni bir vatan doğmuş olacaktır. Kavi, mesud, mamur toprakları⁸² ve havaları, denizleri saî ve hayat uğultusu ile dolu büyük, zengin ve kadir bir vatan. Arkadaşlar, gidiniz, kendi köşenizde çalışmakta devam ediniz. Eserleriniz büyüyerek genişleyerek yan yana geldiği vakit özlediğiniz gün gelmiş yeni Türk vatani kurulmuş olacaktır.”⁸³ Hamdullah Suphi Bey, tarihi hatıralardan verdiği örneklerle Türk Ocağı’nın hedefleri arasında bağlantı kurmakta ve ocaklıların “güçlü Türk vatani” ideali etrafında kenetlenmesini arzulamaktadır.

Sonuç

Milli Mücadele’nin başarıya ulaşmasından sonra Türk Ocakları da faaliyetlerini artırmıştır. 1924 yılı Nisan ayında 71 olan Türk Ocağı sayısı, 1925 yılı Nisan ayında 135’e yükselmiştir. Bu büyüme neredeyse kuruluştan 1924’e kadar olan büyümeye eş değerde bir büyümeyi ifade etmektedir. Yeni Türk Devleti yöneticileri ile Türk Ocağı yöneticilerinin yakın bir ilişki içerisinde olması, Türk Ocağı üyelerinden önemli bir kısmının milletvekili olarak siyaset içerisinde yer alması ve Türk milliyetçiliği ile Türklüğe dair konularda hükümet ile Türk Ocakları’nın aynı çizgide politika yürütmeleri ocakların büyümesinde doğrudan etkili olmuştur. Milli Mücadele dönemine kadar geçen süre Türk Ocakları açısından kuruluş dönemi kabul edilmiş olsa da, 1924 yılı ve sonrası yükseliş dönemi olarak nitelenebilir. Bu yönüyle Türk Ocakları İkinci Kurultayı’nın toplandığı 1925 yılı yükseliş döneminin en parlak yıllarından biri olarak değerlendirilebilir.

Türk Ocakları İkinci Kurultayı delegeleri sırayla Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, Başbakan İsmet Paşa ve Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa’yı ziyaret etmişler, bu ziyaretlerde delegeler samimi bir iltifatla karşılanmışlardır. Devletin en üst yöneticileri tarafından güzel bir kabulle karşılanan Türk Ocakları temsilcileri, kendi ocaklarının faaliyetlerini ve karşılaştıkları sorunları doğrudan aktarma imkanı bulmuşlardır. Bu ziyaretler esnasında devlet yöneticilerinin de ocaklar ve ocaklılarla yakından ilgilendikleri anlaşılmaktadır. Kurultay esnasındaki bu görüşmelerin Türk Ocakları’nın hükümet tarafından güçlü bir şekilde desteklendiğini, bunun da Türk Ocağı şube sayısını ve faaliyet çeşitliliğini hızla artırdığını söyleyebiliriz. Türk Ocakları’nın da bu süreçte hükümet tarafından gerçekleştirilen inkılaplara toplumsal alanda destek sağladığını görmekteyiz. Bu durum, izlenen politikadaki benzerliği göstermesi bakımından önemlidir.

İkinci Kurultayda delegelerin yapmış oldukları konuşmalar ve özellikle Türk milliyetçiliğine dair çalışmaları ile tanınmış olan Hamdullah Suphi Bey, Ağaoğlu Ahmet Bey, Şair Mehmet Emin Bey’in konuşmaları, değerlendirmeleri, ocak delegeleri tarafından dikkat ve ilgi ile takip edilmiştir. Bu konuşmalarda Türklere ait ilmi, edebi, kültürel, sosyal, tarihi, etnografik, iktisadi çalışmaların önemi üzerinde durulmuştur. Özellikle Hamdullah Suphi Bey, anlatmış olduğu hatıralarla Türk Ocağı’nın kuruluşundan itibaren Türklüğün ve Türk milliyetçiliğinin gelişimini, fikri mücadelenin geçirdiği aşamaları müşahhas bir şekilde ortaya koymuştur. Türk Ocakları’nın Garp medeniyetinin temsilcisi olduğu vurgulanmış, ocaklılar da “büyük bir akidenin inananları” şeklinde tanımlanmıştır. Türk Ocakları’nın Türklüğe hizmet eden, Türklük mefkuresini yaygınlaştıran bir müessese olduğuna vurgu yapılmıştır. Diğer taraftan Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa’nın eşi ve Kars Türk Ocağı Delegatesi Latife Hanım’ın konuşması ise, delegeler tarafından dikkatle ve hayranlıkla takip edilmiştir. Kars Türk Ocağı ve faaliyetleriyle ilgili vermiş olduğu bilgiler, konuşmasındaki akıcılık ve belagat katılımcılar tarafından takdirle karşılanmıştır. Latife Hanım’ın Türk Ocağı Kurultayı’na katılan ilk kadın delege olması, Türk Ocağı açısından

⁸² Agm, s. ف

⁸³ Agm, s. ص

önemli bir gelişme olmuştur. Bu durum, kadınların çalışmalara katılmaları ve ortak mesai düşüncesinin bütün ocaklarda yaygınlaştırılması isteğinin bir tezahürü olarak değerlendirilebilir.

Müesseselerin kurumsallaşmasında mevzuat düzenlemelerinin önemli bir yer tuttuğunu bilmekteyiz. Türk Ocakları da kuruluşundan itibaren kurumsal kimliğine uygun mevzuatlar ortaya koymuştur. Bu bağlamda 1924 yılı Nisan ayında toplanan Birinci Türk Ocakları Umumi Kongresi'nde 57 madde halinde kabul edilmiş olan Ocak Yasası, Türk Ocakları İkinci Kurultayı'nda eklemeler ve değişikliklerle birlikte toplam 72 madde halinde kabul edilmiştir. Geçen bir yıl içerisindeki uygulamalar, yeni ihtiyaçları ortaya çıkarmış ve bu durum Ocak Yasası'nın yenilenmesine aracılık etmiştir. Değiştirilen maddelerde konuların daha da detaylandırıldığını, usule ve esasa dair bir kısım eklemelerin yapıldığını ve eksikliği tespit edilen konuların da yeni bir hüküm olarak Ocak Yasası'na eklendiğini söyleyebiliriz. Sonuç olarak Türk Ocakları İkinci Kurultayı ile ocakların 1924-1925 sürecindeki faaliyetleri değerlendirilmiş, yaşanan sorunlar ve çözüm yolları tartışılmış, yapılan konuşmalarla Türklük şuurunun ve fikri mücadelesinin kuvvetlendirilmesi üzerinde durulmuş, Ocak Yasası'nın yeni hali ile kabul edilmesi sağlanmıştır.

Kaynakça

- CUMHURİYET ARŞİVİ, Dosya No: 79.8, Fon Kodu: 30.18.1.1, Yer No: 12.58.16.
- 1340 SENESİ NİSANINDA TOPLANAN BİRİNCİ TÜRK OCAKLARI UMUMİ KONGRESİ
- ZABITLARI, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Kayıt No: 4555, Yer No: A3242 (Osmanlıca Matbu Eser).
- AYIN TARİHİ, "Türk Ocakları İkinci Kurultayı", Matbuat-ı Müdiriyet-i Umumiyesi, C.: 5, S.: 14, Ankara 1341, s. د - ك.
- AHMAD, Feroz, *İttihat ve Terakki (1908-1914)*, Çev. Nuran Yavuz, 8. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul 2010.
- AKÇURA, Yusuf, *Türkçülüğün Tarihi*, Haz. Erol Kılınç, 4. Basım, Ötüken Yayınları, İstanbul 2018.
- AKÇURA, Yusuf, *Üç Tarz-ı Siyaset*, Aktarma-Uyarlama: Mustafa Yeni-Erol Kılınç, Ötüken Yayınları, İstanbul 2018.
- AKŞİN, Sina, *Kısa Türkiye Tarihi*, 23. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- CANDAN, Nurullah-Tanju Bağırhan, "Türk Ocaklarından Halkevlerine: Türkiye'de Sporun Erken Dönem Öyküsü", *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, Temmuz 2010, XV (3), s. 17-32.
- ÇAĞLAYAN, Ercan, "Türk Ocakları'nın Vilayat-ı Şarkîye'de Teşkilatlanması ve Kurultaylarda Şark ile İlgili Tartışmalar (1924-1928)", *JOSR*, C.: 8, S.: 2 (16), Kasım 2016, s. 785-799.
- GÜNER, Hikmet Eldek, "Türk Ocakları, Mimarisi ve Geleneksel Öğeleri; Ankara ve İzmir Örneği", *Online Journal of Art and Design*, Volum 6, Issue 1, January 2018, s. 99- 118.
- GÜNEŞ, Günver, "Türk Devrimi ve İzmir Türk Ocağı", *ÇTTAD*, Yıl: 1998, Cilt: 3, Sayı: 8, s. 115- 135.

- KARADUMAN, Hüseyin, “Türk Ocakları ve Hars Müzeleri”, *Vakıflar Dergisi*, S. XXX, Ankara 2007, s. 503-518.
- KARPAT, Kemal H., *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
- KESKİN, Mustafa, *Atatürk’ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 1999.
- KODAL, Tahir, “Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, S.: 52, Erzurum 2014, s. 295-314.
- LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, 7. Baskı, Çev. Prof. Dr. Metin Kırıtlı, TTK Yayınları, Ankara 1998.
- NAMAL, Yücel - Ümit Turan, “Türk Ocaklarının 1926 Yılı Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.: 13, S.: 69, Mart 2020, s. 363-371.
- ORTAYLI, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999.
- ÖLÇEKÇİ, Haluk, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Ocağı’nın Ankara’daki Faaliyetleri ve Kapatılması Meselesi”, *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi*, Yıl 2, S. 4, Aralık 2020, s. 664-690.
- PINAR, Mehmet, “Adana Türk Ocağı ve Faaliyetleri (1923-1931)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.: 8, S.: 41, Aralık 2015, s. 537-552.
- SAFA, Peyami, *Türk İnkılabına Bakışlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006.
- SALEP, Mustafa, “Birinci Türk Ocakları Umumi Kongresi”, 5. Uluslararası Erciyes Bilimsel Araştırmalar Kongresi, 16-17 Nisan 2021, Kayseri, Ed. Dr. Necip İhsan Arıkan, İksad Global Yayınevi, s. 86-106.
- SARINAY, Yusuf, “Türk Ocağı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İSAM Yayınevi, 41. Cilt, s. 545-546.
- SOLAK, Mehmet, Murat Tarhan ve Fahri Kılıç, “Bolu Türk Ocağı’nın Faaliyetlerinden Bir Kesit”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2016, Cilt: 16, Yıl: 16, Sayı: 3, s. 211-230.
- TÜRK OCAKLARI YASASI, İkinci Basım, TTK Kütüphanesi Kayıt No: 4/98, Yer No: A2934 (Osmanlıca Matbu), Ankara 1341-1925.
- ÜSTEL, Füsün, *Türk Ocakları (1912-1931)*, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.
- YILMAZ, Mehmet Serhat-Erdoğan Ersoy, *Kastamonu Türk Ocakları (1923-1931)*, Töre Basım Yayın, Kastamonu 2012.
- ZÜRCHER, Erik Jan, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner, 4. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul 2020.

Ekler

Ek-1: Türk Ocakları İkinci Kurultayı Delegeleri

Ek-2: Aynın Tarihi, “Türk Ocakları İkinci Kurultayı”, C.: 5, S.: 14.

Summary

Türk Ocakları have undertaken very important tasks in the institutionalization of Turkish nationalism since its first establishment in 1912. Türk Ocakları, which completed the establishment process at a time when the Balkan Wars and the First World War directly affected many states, mediated the spread of the idea and consciousness of Turkishness. Türk Ocakları, which successfully fulfilled their duties during the war years, even with difficulties, increased their activities after the success of the National Struggle. The number of Türk Ocakları, which was 71 in April 1924, increased to 135 in April 1925. This growth represents a growth almost equivalent to the growth from its establishment to 1924. The close relationship between the administrators of the new Turkish State and the administrators of the Türk Ocakları, the fact that a significant part of the members of the Türk Ocağı took part in politics as deputies, and that the government and the Türk Ocakları carried out joint policies as per the issues of Turkish Nationalism and Turkishness were directly influential in the growth of these Türk Ocakları. Although the period until the National Struggle period has been accepted as the establishment period for Türk Ocakları, the year 1924 and its aftermath can be described as the rise period. In this respect, the year 1925, when the Second Congress of the Türk Ocakları was held, can be considered as one of the brightest years of the rising period.

The delegates of the Second Congress of the Türk Ocakları visited President Mustafa Kemal Pasha, Prime Minister İsmet Pasha and Chief of General Staff Fevzi Pasha in turn, and the delegates were greeted with a sincere compliment during these visits. The representatives of the Türk Ocakları, who were welcomed by the highest officials of the state, had the opportunity to directly convey the activities of their own hearths and the problems they faced. During these visits, it is understood that the state administrators were also closely interested in the Türk Ocakları and the people recruited in these institutions. We can say that these meetings during the congress were strongly supported by the government of the Türk Ocakları, which rapidly increased the number of Türk Ocakları branches and the diversity of their activities. We see that the Türk Ocakları also provided social support to the reforms carried out by the government in this process. This is important in terms of showing the similarity in the policies followed.

The congress speeches and evaluations of Hamdullah Suphi Bey, Ağaoğlu Ahmet Bey and Poet Mehmet Emin Bey, who are known for their works on Turkish nationalism, were followed with attention and interest by the Türk Ocakları delegates. In these speeches, the importance of scientific, literary, cultural, social, historical, ethnographic and economic studies of the Turks was emphasized. Especially Hamdullah Suphi Bey, with the memories he told, revealed the development of Turkishness and Turkish nationalism and the stages of the intellectual struggle since the establishment of the Türk Ocakları. It was emphasized that the Türk Ocakları were the representatives of the Western civilization, and the people of the hearth were defined as "the believers of a great creed". It has been emphasized that the Türk Ocakları are an institution that serves Turkishness and spreads the idea of Turkishness. On the other hand, the speech of Latife Hanım, the wife of President Mustafa Kemal Pasha and the Kars Türk Ocağı Delegate, was followed carefully and admiringly by the delegates. The information he gave about the Kars Türk Ocağı and its activities, the fluency and eloquence in his speech were appreciated by the participants. The fact that Latife Hanım was the first woman delegate to the Türk Ocağı Congress was an important development in terms of the Türk Ocağı and women's political participation. This situation can be considered as a manifestation of the desire for women to participate in the work and to spread the idea of working together in all hearths.

We know that legislative arrangements have an important place in the institutionalization of institutions. Since its establishment, Türk Ocakları have also put forward legislation in line with its corporate identity. In this context, the Türk Ocakları Statute, which was adopted in 57 articles at the First Türk Ocakları General Congress convened in April 1924, was adopted as 72 articles in total with additions and amendments in the Second Türk Ocakları Congress. Practices in the past year have revealed new needs and this has mediated the renewal of the Türk Ocakları Statute. We can say that the issues were further detailed in the amended articles, some procedural and substantive additions were made, and the missing issues were added to the Türk Ocakları Statute as a new provision. As a result, with the Second Congress of Türk Ocakları, the activities of the hearths in the process of 1924-1925 were evaluated, the problems and solutions were discussed, the speeches made focused on strengthening the consciousness of Turkishness and the intellectual struggle, and the adoption of the Türk Ocakları Statute with its new version was ensured.